

1976 – En oversigt

Ved *Carl Trock*

En ny kirkestatistik omfattende København og Helsingør stifter viste, at i 1975 udmeldte her sig 4651 af folkekirken mod 4366 i 1974. I »hovedstadsregionen« blev i 1975 28,1% af børnene navngivet mod 27% året før¹.

Bag de sidste tal så nogle præster »langtfra a-religiøsitet eller modvilje mod kirken«, men en slags »baptistisk dåbsopfattelse«, så forældrene i bevidstgørelsens navn finder det rigtigt at vente med dåb, til børnene selv kan tage stilling². En københavnsk skoleleder, Frede Bording, kunne i skolen have klasser, hvor billedet fra før næsten var vendt om, så der er flere udøbte end døbte. Fra forældrene vidste han, at det ikke skyldtes kirkefjendskab, men bl.a. den »absolut ærlige overbevisning«, at de ikke så sig i stand til at svare børnene om kristendom med intellektuel redelighed, og at de viste børnenes personlighed større respekt ved at lade dem selv tage stilling senere hen (DKt 1977 17).

Fra Socialforskningsinstituttet kom en ny undersøgelse, »Fritid 75«. Ifølge den første fra 1964 oplyste 32%, at de aldrig gik i kirke, tallet nu var 51%; til højtiderne kom 20% mod før 31%, mens 22% af og til kom i kirke mod før 26%, og jævnlige kirkegængere var nu 6% mod før 9%. Men radio og TV da?

Ved henvisninger bruges følgende forkortelser: BeT Berlingske Tidende; DKliv årbogen Dansk Kirkeliv; DKt Dansk Kirketidende; dmbL dansk missionsblad; FIA Flensborg Avis; Ft Folketingstidende, dato evt. angivet; Hskbl Højskolebladet; IMT Indre Missions Tidende; JyPo Jyllands-Posten; KD Kristeligt Dagblad; KiInf Kirkelig Information; MrBl Menighedsrådenes Blad; Pol Politiken; PrfBl Præsteforeningens Blad; re-f re-formatio; Relgl Religionslæreren; RoSt Roskilde Stiftsblad; Thv Tidehverv; WA Weekendavisen. Årstal tilføjes kun, hvor det ikke er 1976. – Årstal i parentes henviser til tidligere årsoversigter og går på *udgivelsesåret*.

Danmarks Radios undersøgelser viste, at 1/6 1975 fulgtes højmessen i TV af ca. 230.000 og i radioen af ca. 100.000, mens ca. 150.000 da havde hørt 8-tjenesten dér (henholdsvis 6, 3 og 4% af befolkningen over 15 år). 23/11 1975 (sidste søndag før advent) var der alene radiogudstjeneste og den hørtes af ca. 220.000 eller 6% (jfr. her 1975 221 og 1971 174f.).

»Fritid 75« meldte også at blev det betingelsen for at være med i folkekirken, at man skulle melde sig ind, ville 58% gøre det mod 72% i 1964, 35% vidste, at det ville de ikke, mod før 18% og gruppen »ved ikke« var reduceret fra 10 til 7%³.

I. Folkeskole – folkekirke

Det måtte stadig resumeres, hvad den nye folkeskolelov indebar. Johs. Burgdorf (KF) fandt, at folkeskolen »har frasagt sig ansvaret for både dåbs- og kristendomsundervisningen«⁴; andre så nu ikke en helt ny, endsige farlig situation, nok var båndene til folkekirken »helt kvittet«, men hvad der var sket var en a'jourføring til de rent faktiske forhold⁵.

Først gjaldt det hvilket timetal folket og dets valgte repræsentanter afsatte til kristendomsundervisning, når loven skulle føres ud i livet – altså en prøve på holdbarheden i de sidste års slagargument, at flertallet ønsker faget gode kår⁶. Afgørelser næsten trufne, rykkede kirkefolk ud for at vinde flere timer, oftest var det forgæves. Udfaldet kunne skifte fra lovens minimum, 8 timer i hele skoletiden, til 9-10 timer i nogle større kommuner, som angivet i den vejledende timeplan, og især i mindre kommuner blev det til mere end det⁷.

Dernæst gjaldt det læseplan og undervisningsvejledning. Ministeriets udkast fulgte i nogen måde de sagkyndiges intentioner. Disse følte dog, at der her som i de fleste andre fag bedre burde være inspireret til fornyelse, sagde H. Fogde, som lovede religionslærerforeningens fortsatte støtte til »den fornyelse, der er nødvendig, hvis faget skal kunne skaffe sig ørenlyd i fremtidens skole«⁸. Kirkens Højre fandt det nødvendigt at udarbejde et »alternativ«, de officielle udkast fortsatte jo afmytologiseringen fra universiteterne og seminarierne og tav om det centrale i kristendommen (KiInf 46); dér var tale om »pseudo-lutherske tendenser og ufordøjet universitetsteologi i seminarie-udgave«, skrev pastor Jørgen Glenthøj⁹.

Det er bittert at møde mistænkeliggørelse både fra højrefløjen som fra politiserende sværmere på helt modsat hold, sagde Fogde (Relgl nr. 4). I »alternativet« søges indsmuglet, at lærerne skal fortælle børnene hvad de skal tro, og bagstræberisk afvises års slid (Knud Lange Relgl

nr.3), ja, man kvæler faget, for lærerne vil »fremover ikke påtage sig undervisning som er klart forkyndende«, ikke placeres et sted mellem en prædikestol og et kateder, »fagets eneste redning er ligestilling med skolens øvrige fag«, gentog Rechendorff¹⁰.

Det kom frem, at et par steder omfattede fornyelsen af faget undervisning udfra Wernströms »Kammerat Jesus« og Thorsens film-bog (1976 note 73). Uden at diktere skolen noget så måtte man dog spørge om det holdbare deri (Norman Lange Relgl nr.1) og på »det biskoppelige embedes vegne« advarede Henrik Christiansen mod at bruge fagets få timer til vildledning og ikke vejledning¹¹.

Lovens fritagelsesbestemmelser (1976 330) har ikke fået mærkbare følger, gjorde fagkonsulent Knud Karre op (KD 7/1 77). Da havde det vakt opsigt, at en hel 8. klasse i Nykøbing Sj., tilsyneladende formidlet af skolen, var fritaget for kristendomskundskab for at vinde tid til anden undervisning¹². De konservative tog det frem i Folketinget, hvor finansminister Knud Heinesen kom til at svare: Sagen giver ikke grund til at ændre bestemmelserne, selv om »loven ikke skal kunne udnyttes til at afskaffe undervisningen«¹³. Siden svarede undervisningsminister Ritt Bjerregaard Venstre, at Nykøbing-sagen så hun på med »betydelig alvor«¹⁴.

Under den påfølgende revision af gymnasieloven undlod ministeren først at følge ønsker om, at her blev bestemmelserne for fritagelse i kristendomskundskab som ved HF (1976 note 27). Men det var et almindeligt ønske i folketingsudvalget, og så gik Ritt Bjerregaard med til den ændring¹⁵.

Avisoverskrifter først på året meldte om flugt fra folkeskolen, kendsgerningen bag var en vækst i friskolernes elevtal fra 8.000 til 10.000 på 4-5 år¹⁶. »Lille-skole«-bevægelsen syntes at have kulmineret, væksten skyldtes især kristne friskoler¹⁷. Og herfor ivrede fortsat KFS og Kirkelig Samling, også fremtrædende missionsfolk kunne gøre det¹⁸. En opfordring til Kirkeligt Forbund om støtte førte til kategorisk afvisning af sådan faneflugt¹⁹. Den udvikling så provst Sv. Aa. Nielsen som et beklageligt led i en skæbnesvanger højredrejning i kirken, dens »største fare for øjeblikket«; det er flugt fra tiden ud i den »isolation, som vi andre kæmper for at få kirken ud af«, mente han (e. KD 21/9, 8/11).

II. Kirkens egen undervisning

Konfirmandundervisningen har problemer, uanset kirkeministerens

tale om gode kår (jfr. foran note 1), det var klart for præster som for deres forening, og foruden krav til andre gjaldt det tillige om at »holde orden i eget hus« (PrfBl 433f., BeT 5/9). Også bisperne vidste, at der er behov for bedre undervisning og for en ny konfirmationsanordning, det nuværende minimum på 48 timers undervisning blev jo ofte betragtet som normalen, hvorfor de bl.a. påtænkte en forhøjelse til 60 timer (K. C. Holm KD 24/5, jfr. 8/1 og Aalborg Stiftsbog 116).

Et nyt problem blev fortsat at få skolen til at afgive tilstrækkeligt med timer og på velegnede tidspunkter (PrfBl 223, 251, 433). Det førte atter til appel til kirkeministeren, som lovede at virke for, at skolemyndighederne blev orienteret om bestemmelserne om hensynstagen til konfirmandundervisningen²⁰.

Der er i de store sogne et åbenbart behov for pædagogiske medhjælpere, skrev pastor Andreas Davidsen, som pegede på, at disse, som også præster, nok vil kunne få kvalificeret undervisning på seminarierne, som råder over tilstrækkelig expertice, og hvis fremtid er under overvejelse (PrfBl 220, Mrbl 75, KD 31/3). Kirkeligt Samfund, som havde trukket sig ud af forhandlingerne om et pædagogisk center i Løgumkloster (1976 331), gik til ministeren med sit ønske, at få en lærestol i pædagogik ved Præstehøjskolen – hvad ministeren selv var for (1976 331f.) – det blev til afslag, da der ingen penge var, og det lod man sig nøje med (DKt 515). Sådan også præsteforeningen, og samme svar fik KFUM og K, der kom om det samme eller mere. Var tiden ikke inde til at komme igang i Løgumkloster ved et bredt initiativ, så blev der dannet et udvalg med biskop Johs. W. Jacobsen som formand til at undersøge og drøfte problemerne omkring kirke og pædagogik²¹.

Andre steder blev arbejdet intensiveret. Bibelskolen i København lagde ud med et 3-årigt kursus, mens Materialecentralen opdeltes, så der blev afdelinger både for skolens og kirkens undervisning, og KOK strider ihærdigt for at vinde fodfæste²².

Et par nøgleposter blev ledige. Som ny rektor for Pastorseminariet udnævntes amanuensis Gerhard Pedersen²³, mens professor Bent Noack enstemmigt indstilledes til forstanderstillingen ved Præstehøjskolen.

Pastor Ruben Jørgensens forsøg på ved sin dåbspraksis at gennemtvinge en obligatorisk dåbsundervisning i folkekirken endte resultatløst. Det vakte stort røre, især omkring årsskiftet, for ret roligt at blive afsluttet, da kirkeminister Jørgen Peder Hansen midt på året meddelte, at fortsatte RJ sin praksis ville han blive afskediget. Den kunne RJ ikke opgive, men han opgav kampen i folkekirken og

dannede en frikirke. Da havde hans egen biskop, Henrik Christiansen og de andre bisper undsagt den dåbspraksis; heller ikke hans næreste præstevenner kunne forsvare den, og de måtte beklage at RJ ved sin kompromisløshed forhindrede, at dog noget blev vundet i folkekirken.

Adressen for RJ (1976 335) samlede ca. 2500 underskrifter, præster leverede de 29 (KD 3/2f.). Bisperne fandt anledning til den principielle bemærkning, at de ikke ville anfægte forældres ret til at få deres børn døbt, og, tilføjede Ole Bertelsen om sin og flere andre bispers mening, det var ikke ensbetydende med, at de hævdede »en absolut ubetinget dåbsplicht« (KD 8/1, jfr. s. dato lederen: Et ønskeligt »klart standpunkt« og her 1975 227). Ole Bertelsen blev provokeret til at tolke det og svarede, at han ikke tænkte på at nægte dåb, men på udsættelse deraf som en mulighed, for enhver præst har pligt til at døbe uden selvbestaltede forhåndsbetingelser (BeT 18/1, 25/1, KD 19/1, 23/1, 3/2ff.). RJ måtte så skrive: Hvor er forskellen mellem biskoppens og mit stade? (Bibelsk Grund 35, jfr. om »mirakelmagere« Aalborg Stiftstid. 22/1).

Påny og atter forgæves appelleredes der om støtte fra Indre Mission og modstanderne af den ubetingede dåbsplicht. Men sådan selvtægt overfor mennesker, nok også overfor Gud, kunne IM ikke være med til at forsvare (Bibelsk Grund 4ff., 53, KD 28/2, IMT 435 og Det nye år, jfr. her 1976 340, 1975 229). Og Glenthøjs indsats gjaldt en dømmende provsteret, så ministeriet ikke fik afgørelsen af en sag af »religiøs-konfessionel art« (KD 7/2, 1/3, KiInf 83); han måtte så beklage at RJ fortsat afviste biskoppens mæglingforslag (1976 334), for var det gået igennem, havde alle parter, ministeren inclusive, erkendt, at dåbsforordningen var forældet, når det hører til en præsts embedsopgaver at forberede hjemmet til dåb (BeT 21/3). Sin opfattelse af ministerens holdning begrundede Glenthøj på dennes udtalelse: »Jeg har i visse tilfælde i det sidste år tilbudt nogle præster at medvirke til ... utraditionelle skridt m.h.t. dåbsundervisning ... men på frivilligt grundlag« (folder om søndagsskolernes landsindsamling).

KrF involverede sig i sagen, pastor Honoré bebudede det spørgsmål, om ministeren hævdede en ubetinget dåbsplicht og i givet fald med hvilken hjemmel? Bag lå ængstelse for at her var mere end en problemløs disciplinærsag, men en læresag hvor ministeren optrådte som en slags pave. Dennes svar er ukendt, for der spurgtes derom i kirkeudvalget (jfr. KD 21/2).

Imens var der ved konstitution sørget for betjeningen af RJs sogne (KD 7/2, 13/2), selv påtænkte han ved sine husgudstjenester at holde altergang, hvad biskoppen (HC i det flg.) – vist efter en første tvivl – som ministeriet fandt uforeneligt med suspensionen (KD 15/1, 21/2ff. WA 30/1). Og provsteretsundersøgelsen kom sent igang, på grund af en appel til menneskerettigheds-kommissionen i Strasbourg (BeT 1/2, KD 4/2f. jfr. leder 2/2: RJ må døbe eller gå, han kan ikke gøre sig til herre over andres frihed; afvisning fra Strasbourg KD 27/10).

Undersøgelsen kom omsider (KD 11/3ff. 25/3, Bibelsk Grund 35) og gav HC grundlag for stillingtagen, RJ fik dog betænkningstid til at acceptere HCs

mæglingsforslag, og ellers måtte HC betragte RJs »forbliven i embedet, som uforenelig med den ham meddelte kollats« (KD 30/3f.). Men RJ så kun sin biskop ude på kætterjagt, måske fordi ministeriet havde fået kolde fødder (BeT 4/4), og med en uholdbar skinløsning, »bestemt af biskoppens vilkårlige fortolkninger af den lutherske bekendelse« (KD 5/4f.). Påny kunne grundtvigske folk give udtryk for betænkeligheder ved afsked (DKt 50, jfr. 3, 331 og her 1975 231).

Afgørelsen i ministeriet trak ud, beroede en tid på appel til ombudsmanden for at få en dømmende provsteret (BeT 9/5, Pol 10/5, KD 11/5 og leder 13/5, WA 28/5). Da ministeriet bestemte sig for at afgøre disciplinærsagen med afskedigelse, opgav RJ videre kamp (dagspressen 29/6) – mod myndighedernes fuldstændige tilsidesættelse af Bibelens lære (Bibelsk Grund 52, 104).

I oktober var RJ klar med en frikirke, hvor Guds ord og ikke flertallet skulle råde; medlemmerne kunne ikke tilhøre andre kirkesamfund, nok en vennekreds, ellers måtte der drages skel overfor den folkekirke, som holder hånden »over al gudsbespottelse, alle slags lærdomme og falske hyrder, men (hvor) sandheden ikke må læres og efterleves« (Bibelsk Grund 83, 109, 123). Det brud veg en af de næreste medarbejdere tilbage for, mens en anden blev udelukket på grund af videregående skepsis overfor barnedåben (Bibelsk Grund 124, 150, KD 12/8, 4/10f. 14/10).

Bagefter kunne enkelte spørge om berettigelsen af folkekirkens barnedåbspraksis og dens muligheder for at overleve som folkekirke (Lone Fatum PrfBI 445, E. Strid KD 12/10, Niels Thulstrups hypotese BeT 27/10, 27/11). Glenthøj gjorde op, at der i folkekirken var vundet noget, en ubetinget dåbspligt var ikke knæsat, tværtimod var den undsagt af »den stedlige biskop og det samlede bispekollegium«, ej heller var det sagt, at forældre ikke behøver at være indforstået med at gå i kirke. Tillige var ministeriet standset i iveren for »at »smede« en ny retsbasis som ville have sat bekendelsesgrundlaget ud af kraft« (KiInf 83, KD 3/7, 9/7, 14/7, 19/7 med replik fra ministeren jfr. omtalen af den nye udgave af Aug. Roesens kirkeret, hvor Glenthøj så den ubetingede dåbspligt »reduceret til resultatet af et resonnement« KiInf 105, KD 23/11, 1/12, PrfBI 819).

Udvalget om kirkers brug stillede i sin betænkning forslag om, at det enkelte folkekirkemedlems ret til kirkelig betjening udtrykkelig nævnes i lovene; det tilføjede, at det ikke betød en »ubetinget ret under alle omstændigheder«, for forslaget må forstås »med respekt for de bestemmelser, der gælder om dåb, konfirmation, vielse og begravelse m.m.« (Betænkning nr. 769 50).

Såvel folkeskoleloven som de seneste dåbsaffærer fik stadigt flere til at ivre for, at kirken nu tog fat med en dåbsundervisning, det var uomgængeligt nødvendigt, hvis den skulle overleve²⁴. Efterhånden taltes om »pædagogisk vækkelse« (Brondbjerg KD 17/6, HC PrfBI 608). Den første opgave var at fastholde Folketinget på forpligtelsen til at drage konsekvensen af den nye skolelov og sætte folkekirken i stand til at tage opgaven op (HC IMT 1977 91 jfr. »Uddrag af en debat« 14), den næste var at komme igang. Andre bisper så også

opgaven, men tog sindigere derpå end HC, der ville aktionere.

Også FDF og FPF mente, at der burde handles og fremlagde et formeligt lovforslag om etablering af en »kirkeskole« i folkekirken, ellers eksisterede der ikke længere nogen dåbsopklæring. Man vidste da, at forslaget ville møde modstand, selv i kirkelige kredse. Betænkkeligheder kom til orde fra andre sider, hvor den nok ikke var ventet, og modstanden kom og forstærkedes, da de konservative og Kristeligt Folkeparti gjorde FDF/FPFs forslag til deres, mens Venstre på anden vis søgte at sætte menighedsrådene i stand til at tage fat. Grundtvigske præster kunne da være bekymrede over, at en slægt voksede op uden kristen påvirkning i hjemmene, mens andre kunne sige: »Grundtvigsk set er der intet, der hedder dåbsundervisning« – eller: Den nye skolelov ændrer intet afgørende, konfirmandundervisningen og møderne i præstegårdene består jo (Jesper Langballe og Ole Brandt Pedersen DKt 516f.).

Bisperne havde i januar opholdt sig ved, at fritidsloven rummer uudnyttede muligheder for at intensivere den kirkelige undervisning (KD 8/1), året efter virkede det af dem nedsatte pædagogiske udvalg (1975 236) for et religionspædagogisk bibliotek ved præstehøjskolen (KD 7/1 77 jfr. 16/8). I august forelagde HC dem et handlingsprogram: Når dåben ikke kan skilles fra tro og undervisning, så forudsættes foruden forældrenes ansvar for opklæring også, at der står en menighed bag dem om det ansvar. Tiden er ikke til, at kirken overtager al kristendomsundervisning, men den skal have vilkår så den kan bygge videre på skolens undervisning. Først gjaldt det at udbygge konfirmandundervisningen, helst til 2 år, dernæst måtte der systematisk opbygges en kirkelig undervisning, varetaget ikke af kirkelige kredse, men af folkekirken, idet »det må gøres til en pligt for menighedsrådene at bygge en menighedsskole op« også sådan, at de frit kan ansætte fornødent personale. Alt skulle være tilbud, men ligesom intet må hindre mennesker i at komme til dåben, så må heller intet hindre kirken i til det yderste at have omsorg for sine døbte børn (PrfBl 605, Aalborg Stiftsbog 116 jfr. KFUM og K Lederbladet nr. 1, PrfBl 1977 69 og IMT 1977 89).

I bogen »Dåb og dåbsundervisning i folkekirken« betonedes Thestrup Pedersen, at folkeskolens indsats forblev nødvendig langt frem i tiden. Præster skal dog ikke være stillet, så de ved dåben handler med såret samvittighed eller opstiller egne betingelser. Opgaven er at opbygge en livslang kirkelig undervisning, som hjælp til personlig stillingtagen, og det uanset at udenforstående misforstår det som propaganda; dåb og dåbsundervisning er uløseligt knyttet sammen og følgelig gives der »ingen sand kristen dåb uden forudgående eller efterfølgende undervisning«. Den bog fandt påskønnelse (t. eks. Episkopet nr. 3-4, KD 16/10, MrBl 190), men mødtes også med spørgsmålet om, hvad kirkelig undervisning egentlig er? For kan man med Thestrup Pedersen både tale om, at det er »forkyndende undervisning af tro til tro« og, at den »lige så lidt som skolens indførelse i kristendomskundskab

skal være en opbyggelsestime eller en andagtsstund», spurgte Andreas Davidsen (PrfBl 655).

Men da forelå FDF/PPF-forslaget – som følge af en første indsats bl.a. inspireret af HC – og det fangede opmærksomheden. Ifølge dette skulle enhver i folkekirken have tilbud om undervisning; derfor skulle menighedsrådene have ret til – ja pligt hvis der kom ønske derom fra 10 folkekirkemedlemmer – at oprette kirkeskoler, om ikke i hvert sogn så dog i hvert fald i hver kommune. Den kirkelige ligning skulle dække udgifter til en leder og veluddannede lærere (300 timer), staten skulle så betale til et landsdækkende religionspædagogisk institut og til konsulenter og uddannelsescentre i stifterne (FDF/PPF Lederen nr. 3, 5 og 7, KD 20/8ff. jfr. 10/7).

Glæden over, at der omsider forelå noget konkret, blandedes med nogen ængstelse for, at der gik partipolitik i det (Kr. Jensen KD 24/8, BeT 25/7, 3/10, KD 3/9 og ledere 22/10, 16/12). HC fandt, at det er »just hvad vi mangler«, han håbede og bad til, at det blev gennemført i denne folketingssamling, og appellerede ikke forgæves til at løbe storm mod de politiske instanser (PrfBl 1977 73, IMT 1977 91, 111ff.). Samtidig søgte FDF/PPF at mobilisere menighedsrådene, at vinde deres landsforening derfor lod sig ikke gøre (FDF/PPF Lederen nr. 10, KD 29/12, MrBl 227 og 1977 8).

Politikere fra flere partier luftede tidligt deres sympati, og KF og KrF lovede at handle, hvis ministeren holdt sig passiv (KD 25/8), forslaget var jo »rigtigt i sin udformning og sigte og fremsat i rette tid« (KrF KD 28/8, jfr. 2/9, BeT 30/8). Økonomiske betænkeligheder bortvejredes, statens udgifter blev kun 3½ million, sagde forslagsstillerne, men også det kunne da tages af kirkeskatten, sagde KrF (KD 28/8, sådan KD leder 21/8).

Betænkelighederne gik på, at forslaget kunne bidrage til, at undervisningen i skolen faldt væk, og det uden at der kom stort flere end hidtil til, hvad kirken byder på (KFUM og Ks formand Aksel Nielsen KD 24/9 jfr. IMT 666, andre BeT 31/10, JyPo 29/8, 12/9 og BeT leder 24/10: En statslig kirkeskole under kirkeministeriet er ikke ønskelig, og unødigt med fritidslovens rige muligheder jfr. Rechendorff: Det fornødne er et forsknings- og uddannelsescenter, samt lokalt flere penge at råde over til frivillig indsats og uden dirigering, KD 22/10). Selv om der er et stort behov for reel undervisning, hvorfor så dog køre sit eget løb med ringe kvalitetskrav og isolere sig og bryde med, hvad der allerede findes af religionspædagogisk arbejde, skrev Andreas Davidsen (KD 5/10, MrBl 236). Og der kom pure afvisninger. Med sin basis i kommunen opløser forslaget sognene og folkekirken splittes, mens den del af folket, der ikke går med, sækulariseres, fandt Riemann (DKt 475, 486 jfr. 466 og Hskbl 607, 718). Redeligt arbejde i skole og konfirmandstue skal ikke erstattes af ideologiske kirkeskoler i slægt med røde børnehaver, sagde Lilleør (BeT 5/9). Også Kirkelig Samling var imod, det forslag vil skabe splid helt ned på sogneplan (Ulsdal KiInf 114 jfr. 119).

Da forhandlingerne i Folketinget nærmede sig, søgte HC 3/11 at samle de positive kræfter om en noget bredere formuleret henvendelse til kirkeudvalget med det ønske, at der åbnes mulighed for at der i sognemenighederne udover konfirmandundervisningen kan etableres undervisning inden for folkekirkens rammer og på dens grundlag, altså ikke en direkte støtte til FDF/PPF-forslaget; det betonedes at heri lå ingen kritik af folkeskolens undervisning, men et ønske om at

supplere denne (DKt 551). Blandt de 31 underskrivere, som efterhånden kom, var Ole Bertelsen, KFUM og Ks Aksel Nielsen og også »menighedsrådsforeningen«s formand, Erik Davidsen (KD 15/12f. om den »brede henvendelse«); denne sidste havde ellers afvist de verserende forslag som »dødsensfarlige«, de kunne skade en fortsat undervisning i folkeskolen (KD 3/12 og »Uddrag af en debat« 24).

Venstre kom især i skudlinien, for at have skiftet kirkepolitik i en håndevending, for at tale om nærdemokrati og så foreslå at tage fra sognene og give til »over-menighedsråd« i provstierne og til stifterne; det indførte flertalsbeslutninger overalt og gjorde folkekirken til en kamplads for grupper, partier og særinteresser, skrev pastor Riber Jensen (DKt 560, 605 jfr. 603 og Hskbl 782: Folkekirken omdannes fra at være et tilbud til hele folket til en foreningskirke). De 31's adresse og KDs begejstring derfor fik Kirkeligt Samfund til at meddele, at det ville opfordre Folketinget til at sige nej til de ejendommelige forslag, ligesom KS ville gøre sit til at give dem »nådestødet« (KD 20/12f. jfr. DKt 466, 547, PrfBl 773).

KD tog de folk i skole, for friheden i folkekirken skal da ikke blot være frihed fra noget, men vel også frihed for andre end præster til at gøre noget (ledere 16/12, 22/12, jfr. 24/12). Det kaldte biskop Dons Christensen frem, han frygtede at forslaget enten førte til noget sektersk eller i bedste fald blev til et slag i luften, mens folkeskolens undervisning blev truet. Han tilføjede, at han havde henvendt sig til kirkeudvalget med forslag om, hvad der var påkrævet og økonomisk muligt, at styrke den kirkelige undervisning ved at oprette flere præsteembeder i storbyerne og ved at ansætte en pædagog ved præstehøjskolen, der kunne være til rådighed i stifterne og »finde ud af, hvorledes folkekirkens undervisning bedst kan udbygges yderligere« (KD 29/12). Til det sidste replicerede KD: Alt det kan een mand umuligt bestride (leder 30/12).

I debatten indgik spørgsmålet om sognemedhjælpere og/eller pædagogiske medhjælpere, og der viste sig nogen forståelse derfor hos andre end dem, der længe havde talt for det og fortsatte med det (jfr. ovenfor og R. Arendt KD 30/12, endvidere her 1975 237f. 1974 206 og nu bl.a. »Uddrag af en debat« 5, 18, 26 og 15: Det er noget økonomisk overkommeligt, da man mange steder i stedet kan spare præster). Om arbejdet i det ministerielle udvalg skrev biskop Kvist: Tingene skal gå langsomt, hvis det skal gå godt, viser erfaringerne (RoSt 1977 4).

III. Folketing – folkekirke

I sit nye idé-program udtalte Venstre sig for opretholdelse af folkekirken og dens frihedstraditioner; det forudsætter en decentralisering og en række beføjelser bør overføres til menighedsrådene, som skal have øget frihed til at tage opgaver op, herunder undervisning²⁵.

Undervejs med et nyt radikalt principprogram havde det forbedrende udvalg, med K. Helveg Petersen som formand, ment at det, om folkekirken skal opretholdes eller ej, hørte til de »kontroversielle«

spørgsmål, hvor udvalget uden nogen indstilling overlod landsmødet at bestemme sig. Det var nu ikke så tvivlrådigt og forkastede med »stort flertal« den mulighed, at partiet gik ind for at skille stat og kirke, så det radikale Venstre er stadig for den rummelige og tålsomme folkekirke, som den nødvendige forudsætning for et frit menighedsliv²⁶.

Under finanslovsdebatten i foråret gentog kommunisterne deres: Væk med folkekirken straks. Nu kom Fremskridtspartiet med 800 ændringsforslag, næsten alle om besparelser, og det specificerede også de vilkår, der tilmålte folkekirken; af kærlighed til den – for at den ikke skal dø af »ligegyldighedspest«, men kalde på personlig indsats og offervillighed – sættes som mål, at den på få år skal gøres selvunderholdende – og sådan at også kirkeskatten afskaffes, blev det senere klart.

Generelt skulle statens udgifter reduceres med $\frac{1}{5}$. Kirken holdt godt for, bortset fra udgifter til kirkerestaureringer, hvor folketingsflertallet imod FP vedtog at spare $\frac{1}{8}$ af de afsatte 6½ million. Væk skulle ellers foreløbig $\frac{1}{3}$ af de 150 millioner til præstelønninger og -pensioner, halveres skulle udgifterne til pastoralseminariet, præstehøjskolen, Dansk Kirke i Udlandet og kirken i Grønland, mens støtten til deltagelse i mellemkirkeligt arbejde helt skulle fjernes (Ft Till. D, ændringsforslag 804-820; ved afstemningerne forkastedes DKPs forslag med 157 stemmer mod 11, FPs med 133 stemmer mod 28/35, Ft 7845). Statens støtte til folkekirken er i modstrid med grundlovens § 66, forklarede Glistrup siden (Pol 10/3, BeT 11/4 jfr. 4/4, 18/4 og her 1975 241, 1976 336).

I en ny pjece om »60.000 kr. skattefrit« (af 6/10) opereres for 1978, hvor det store spring frem mod besparelser skal gøres, med 970 mill. sparet på kirken, det set i forhold til hvad Socialdemokratiet da vil spendere, og tilbage blev en udgift på 45 mill., yderligere bemærkes kun, at kirkeskatten forsvinder »pr. 1. januar 1978« (jfr. JyPo 10/10, Hans Bach KD 3/4, »Fremskridt« prøvenr. okt. og KD ledere 13/10, 2/11, 18/11, 25/11). En baggrund derfor angav Glistrup: Lige af skatteyderne betalte pensioner til alle vil give os råd til en god folkepensionsordning i 1978 (WA 21/1 77). Mens Glistrup ellers ihærdigt dementerede falske påstande om partiet, så tav han til gentagne påvisninger af, at FP handler grundlovsstridigt, hvis det ikke samtidig med sine forslag søger folkekirkens forhold ordnet ved lov, og at de af FP anførte besparelser »uimodsagt og uimodsigeligt er fup« (BeT 25/4, KD 10/11, 26/11).

Kirkeminister Jørgen Peder Hansen vidste, at dele af hans parti så noget forbeholdent på folkekirken, og at partiets kirkepolitiske linie var lidet selvstændig, det ville der dog blive rådet bod på i et nyt arbejdsprogram (jfr. her 1974 209). Selv var han rede til at forsvare

folkekirken mod ethvert angreb, det var den værd med sin store åbenhed og »absolutte forkyndelsesfrihed«, og ordnet som »den mest demokratiske institution i Danmark«. Folketinget må være forpligtet til at sikre den en rimelig og naturlig virksomhed, så den kan betjene det nære samfund, og her var sognestrukturen »indtil videre det rigtige grundlag at bygge på«. Menighedsrådene skal derfor have de størst mulige beføjelser til »selvstændigt at løse sognets problemer«, herunder »fuldt økonomisk ansvar«, fortsatte ministeren og røbede iøvrigt sympati for en mere differentieret præsteuddannelse, bl.a. mere samfundsorientering og pædagogik; han havde også visioner om folkekirken som en støtteinstitution i medmenneskeligt arbejde og om, at den i højere grad bliver opsøgende i stedet for at afvente, at folk selv kommer²⁷.

Men så kom KF og KrF såre samdrægtigt med FDF/FPF-forslaget om kirkeskoler; det var »rigtigt i sit sigte og fornuftigt i sit indhold«, sagde de (Burgdorf KF Ft 20/10 677). Venstre havde afslået at gå med her (KD 22/10) og 9/11 lagde det op til mere, nemlig ved en folketingsbeslutning at opfordre regeringen til i indeværende samling at søge menighedsrådene sikret »adgang til selvstændigt at afholde udgifter til kirkelige formål, som (de anser) for nødvendige til styrkelse af menighedens liv og vækst«. Det viste sig, at ingen af forslagene ret blev påskønnet af andre end forslagsstillerne selv. Størst kølighed mødte Venstres forslag.

Nærdemokratiet må øges betydeligt, så folkekirken kan give »stikordet til menighedens liv i hverdagen«, og menighedsrådenes arbejdsfelt skal ikke afgrænses nærmere, for mere frihed, mere ansvar og mere myndighed vil øge interessen for rådene, når samtidig bredden og åbenheden i kirken er sikret, sagde pastor John Haaber ved forelæggelsen af Venstres forslag. Bag lå tanker om yderligere at styrke demokratiet ved provstisamråd, med alle sogne repræsenteret, og ved stiftsråd, som kan koordinere lokale initiativer og selv placere det antal præster, som ministeriet afmåler (Ft 1350 jfr. MrBl 256). Mens bemærkningerne til forslaget taler om »at overveje« flere forhold, så sagde Haaber at »Venstre foreslår« det og det. Han var initiativtageren, blandt de 6 andre bag forslaget var folketingsgruppens formand, Knud Enggaard, men ikke Hartling (KD 27/10).

Forud havde Haaber påny (1976 noterne 45 og 47) påtalt pression ved sognesammenlægninger, det undskyldtes ikke af nye embeder, for kirkens aktivitet skal øges, ministeriet skal ikke udhule og udsulte den ved tilfældige indgreb (Pol 11/2, KD 26/1, 13/3, 8/4, 3/5, 7/5). Og biskop Holm udbød: Haaber burde kæmpe mod de uforsvarlige forhold i byområderne, og ikke gøre noget helt urealistisk til »sit livs mærkesag« (KD 10/4, jfr. her 1976 336).

3/12 hentede de 2 forslag pæne ord om den gode hensigt bag. Overfor KF og KrF

pegedes på de følger forslaget kunne få i folkeskolen; og overflødigt var det, for »en kirkeskole kan med øjeblikkeligt varsel etableres i alle sine former under den nugældende (fritids)lov og i alle sogne«, lød det bl.a. (RV Ft 2582), ministeren – forundret over så hastigt et initiativ og over at det var et privat initiativ – tilføjede, at ellers kan rådighedsbeløbet bruges (Ft 2572). Her var tale om en alvorlig trussel mod folkekirken, man lagde grunden til en – ukristelig (Poul Dam 2584) – opdeling af mennesker, til skade for »den lille mand med den lille tro«, indvendtes der videre (Dorte Bennedsen S 2578, Eva Rothenborg FP 2580), en sådan kirkeskole kunne også ende som en ghetto (Birte Kjærum RV Ft 2583 og KD 18/12).

Venstres forslag gav flere anledning til at bevidne menighedsrådene sympati; S talte om en fornuftig decentralisering, så rådene får et fornuftigt arbejdsområde og egen kompetence (Ft 2596, jfr. 2577), mens FP lovede dem fuld frihed, når statskirken var ophævet (Ft 2597 jfr. 773). Undtagelsen var SF, for her var ikke tale om nærdemokrati, men om råd som en »pseudodemokratisk narresut« og imod folkekirkens egen idé tillod man snævre kredse at sætte sig på den, sagde Poul Dam, som fandt det yderst betænkeligt at give rådene flere beføjelser »udfra principielle demokratiske og statsretslige hensyn«²⁸. Ministeren fandt så en grund til at forsvare »en utrolig god ting«, at ministeriet har beføjelse til at oprette, nedlægge og omlægge præstestillinger (Ft 2594).

Mod det andet forslag indvendte Haaber, at menighedsrådene generelt skal have større handlefrihed, mens det var meget betænkeligt at lovgive om et enkelt område. Burgdorf var ængstelig både ved Vs rene liberalisme – hvad indebar det, spurgte han og andre – og ved de nye unødige organer, disse tiltalte dog KrF (Ft 2579, 2600ff.).

Hvad bliver det til med sognemedhjælpere, lød det snart fra KF og KrF (2586, 2588, 2574). Ministeren havde just forhørt sig om udvalgets arbejde og kunne sige, at der om »nogle måneder« ville komme meningstilkendegivelser derfra, ikke en færdig betænkning (Ft 2591 jfr. MrBl 150, PrfBl 1977 2 og RoSt 1977 4). Haaber måtte så spørge, hvornår præstehøjskolen blev istand til at give den pædagogiske undervisning, som er forudsat, og som der er behov for. Her håbede ministeren på et resultat senere, mens »vi nu forsøger på ad mere frivillig vej at tage det problem op« (Ft 2579, 2590).

Den debat var forstemmende, især indvendingen om at øget indsats vil sætte skel, kommenterede KD, for nu overlader man »foreningskirken« tingene og folkekirken må altså ikke komme med et folkekirkeligt og ikke partipræget undervisningstilbud (leder 7/12).

I sin nye optagethed af, at der ikke ved sognesammenlægninger skabes urimeligt store pastorater, fandt præsteforeningen nu forståelse hos »menighedsrådsforeningen«²⁹. Og om få år er der snarere arbejdsløshed end præstemangel, sagde formanden Olav Lindegaard. Professor Børge Diderichsen forudså vel, at den midlertidige lov fra 1971 om særuddannelsen, som har haft gode virkninger, ikke forlænges, men der vil være præstemangel, så længe menighedsrådenes valgret er illusorisk³⁰.

Kirkeministeren bestemte sig omsider for at afskedige pastor Sven Voss i h. t. tjenestemandslovens § 43 (KD 3/2 jfr. her 1976 341). Tidehverv lagde ud med skarp kritik af den illoyale biskop, som i stedet burde være afskediget; forkyndelsesfriheden undermineres, når der ved misbrug af § 43 skabes præcedens for, at præster skal være i overensstemmelse med menighedsrådene, så de uanset klar evangelisk forkyndelse kan afskediges, blot der klages længe og meget³¹.

Teoretisk set kan forkyndelsesfriheden stadig trues fra oven, i praksis synes det dog kun at kunne ske fra neden, mente Lindhardt og tilføjede, at det bør § 43 korrigeres efter, og kan det ikke ske, så bør muligheden med åremålsansættelse overvejes (PrfBl 497 jfr. Birthe Kjærum MrBl 156 samt her 1976 342 og 337).

Nogle præster vakte opsigt ved en aktion for at få deres forening til at vise tilbageholdenhed med lønkrav, så lønningerne blev som for faglærte arbejdere; de var for større økonomisk lighed ude som hjemme, og samtidig kunne der vindes penge til flere og forskelligartede præstestillinger³². Lindegaard meldte hus forbi, hans forening som tjenestemændene i det hele viste tilbageholdenhed og ville det fortsat, forudsat at også andre grupper gjorde det; kløften mellem rige og fattige lande bekymrede ham også, men sagde han »herom må vi debattere og beslutte os som almindelige borgere«³³.

Præsternes tjenestemandsstatus syntes at kunne koste nok en pris (1976 336), idet finansministeriet fandt, at præsters boligbidrag bør ansættes til, hvad tilsvarende boliger på stedet koster. Konsekvensen kan blive et modkrav om, at præsters boligpligt skal væk, sagde præsteforeningen, men det er dog en fordel for præstegerningen, at præsten bor i sognet, uden vil der gå noget uerstatteligt tabt, især i landsognene. At her var særlige hensyn at tage, det vidste nu også kirkeministeriet og »menighedsrådsforeningen« (PrfBl 248, 432 og 1977 1, MrBl 154).

På en avisforside lød den kvikke overskrift: »Økonomisk kaos truer kirkens økonomi« (Pol 10/12). Men knirke gør det. Det følger kommunalbestyrelserne i de små kommuner, og de arbejder for en samlet indsats for en udjævning af kirkeskatten (KD 25/11 jfr. MrBl 11). Kæmpeudgifter til restaurering af kirker og kirkeinventar volder kvaler i selv større byer³⁴. I København er det særligt problematisk, den kommunale indsigelsesret (20%-reglen) spærrer for at kirkeskatten giver tilstrækkeligt, samtidig med at det vigende folketal og svage beskatningsgrundlag i det hele forstærkes for kirkeskatten ved udmeldelserne af folkekirken, tilmed fører her de velstillede –

procentvis – an; da de fleste udgifter er urørlige bliver udgifterne til »kirkens daglige liv ... stærkt forfordelt« (budgetprovst Ahlmann Olesen Landemodeakt 1975 34). Problematikken og dens omfang har Kirkefondet længe erkendt (jfr. årbog 36), kirkeministeriet synes nu at have taget den op³⁵.

Ialt 7, tildels meget store, kirker blev indviet i 1976, hvortil kommer et par vandrekirker i vækstområderne. Tillige udvidedes nyere kirker med konfirmand- og mødelokaler, en sognegård og et »konfirmandhus« (til 3/4 mill.) blev også til virkelighed; ret så mange projekter af den art er på vej, herunder overvejes også tilbygninger til middelalderkirker³⁶.

Betænkningen om kirkers brug kom med forslag om en liberalisering, under skyldig hensyntagen til kirkerummets karakter og bestemmelse. Drejer brugen sig om kirkelige formål foreslås afgørelsen henlagt til menighedsrådene, er der tale om verdslige øjemed skal biskoppens tilladelse indhentes. Med heri er også forslag om en fælles betegnelse for alle folkekirkens faste præster, enten præst eller sognepræst, og om den ændring ved sognebåndsløsning, at tilslutning til et andet sogn sker alene ved en anmeldelse til menighedsrådet, som skal tages til følge³⁷.

Reaktionerne var få og beherskede. Kirkelig Samling måtte da gå imod, at kirkerne skulle forvandles til kulturhuse, den indsigelse forstod Tidehverv og andre ganske. Ændringerne ved sognebåndsløsning kaldte især grundtvigske protester frem mod det alvorlige angreb på sognet og folkekirken³⁸.

Københavns biskop, Ole Bertelsen fandt grund til at gentage et pålæg om den altovervejende hovedregel, at der ved kirker med mere end 1 præst er 2 søndagsgudstjenester (Landemodeakt 1975 15, KD 30/11). Det affødte den kommentar: »Kirken skal ikke indrette sit tilbud efter efterspørgselen. Den skal komme med sit tilbud i håb om, at efterspørgselen vil vokse«, noget som vel også er begrundelsen for nyt kirkebyggeri (chefredaktør Fog-Petersen WA 3/12).

IV. Indenfor rammerne

1. Forslaget til bibelske læsninger i *gudstjenesten* (1976 337) medtog ret meget fra det gamle Testamente, og læsninger derfra tænkes brugt på epistlernes hidtidige plads – for at understrege menneskets skabthed og de gældende livsvilkår, for at give den historiske baggrund for

evangeliet og for at lade spændingen mellem lov og evangelium stå i al skarphe. Brugen af skiftende tekster opretholdes alene ved prædike-teksterne, og her udvides valgmulighederne, så også episteltekster kan bruges, for at lette forståelsen af de komplicerede Paulusbreve. Epistlerne (fra 1. tekstrække) tænkes anvendt som udgangslæsning, så de ikke kommer til at fremtræde som en betingelse for evangeliet (jfr. MrBl 4, KD 20/11 og her 1975 note 47). Udvalget håbede at drøftelser og afprøvning ville give det hjælp til dets videre overvejelser.

Reaktionerne spændte fra pure afvisninger over alvorlige betænkeligheder af teologisk og pædagogisk art til nogen forståelse, det nok især for at GT inddrages mere i gudstjenesten.

Glenthøj afviste den omkalfatring, hvormed den stærke teologiske og kirkepolitiske junta leflede for folk og vel lagde op til, at epistlerne med tiden skal ud³⁹. Andre talte om en fuldstændig ændring af gudstjenesten og måtte også spørge, om G.T. er ret så forståelig for menigheden (Hans Kvist KD 13/1), endside da for kirkefremmede (Eduard Nielsen PrfBl 627 jfr. 27, WA 22/10). G.T. er hedenskab, lød det også (WA 9/1, MrBl 5); nogle af de valgte tekster er i hvert fald ukristelige, og forslaget var uanvendeligt, mente N. H. Gadegaard, som nok var for at G.T. blev brugt, men på en bedre måde (KD 30/10 jfr. PrfBl 628).

Formanende epistler som udgangslæsning forstyrrer vist gudstjenestens hele sigte, var én indvending (Kvist KD 13/1), en anden var, at den placering er helt forkert, de skal stå på lovens plads og forud for evangeliet (PrfBl 133, 82, KD 11/2, RoSt 91).

Man vil have en friseret gudstjeneste, hvis blodfattigdom holder de unge væk, og vil ikke vide af G.T.-teksterne, fordi de er stærke og forvandler Kristusforståelsen, svarede en fra udvalget (Erik A. Nielsen KD 20/11). Andre var indforstået hermed. Kristendom uden lovens tale om Guds vrede ender i sentimentalitet. Det er lyrik at tale om syndernes forladelse, hvis der ikke tales om skyld, og skyld overfor Gud. Og den er virkelig, men fjernes G.T. bliver det lettere at besnakke folk til at opgive skyldfølelsen, og at give det ud for kristendom er falsk varebetegnelse, skrev frimenighedspræst Niels Thomsen (Hskbl 305 jfr. 350).

Udvalget spurgte siden bisperne om deres syn på, at det sidste spørgsmål i vielsesritualet, om livsvarigheden, udelades. Nogle af dem fandt det rigtigere med en formaning i stedet, med viden om at det kunne misforstås som om de accepterede de mange skilsmisser (KD 24/5f. 2/6). Også her skal afstanden til Jesu Kristi kirke øges, lød det fra Kirkelig Samling, som formanede menigheden til at modsætte sig, at rituallet omformes, så det virker til ægteskabets opløsning (re-f 27, KiInf 84).

Sidst skal det nævnes, at Kirkeligt Samfund og Dansk Kirkesang fandt sammen om at udgive et tillæg til salmebogen »46 salmer«, især af Grundtvig og K. L. Aastrup (KD 21/2, 21/10).

2. Folkekirkens krise drejer sig ikke, som det ofte hævdes, om *forkyndelsen*, det er en krise i menighedens fællesskab, hævdede den siden til rektor udnævnte Gerhard Pedersen. Bag ligger opløsningen af menneskelige fællesskaber, og større slid fra præsternes side hjælper ikke, de vil blot forløfte sig derved, løsningen så han deri, at de enkelte menigheder og organisationer eksperimenterede sig frem, og idet det fastholdes, at der også skal bæres vidnesbyrd om Guds gerninger i verden, og at vidnesbyrdet skal omsættes i handling (mission 105).

Johs. Aagaard fortsætter sit slid for en alternativ kirke, som ikke flygter ind i fortiden. Og mens nyreligiositeten bider mere fra sig, planlægger han en forstærket indsats derimod.

Selve vor kirkeinstitution, med de værste følger, hvor arbejdet nu lykkes, hindrer ifølge Aagaard lægfolket i at se sig som præster, med en tjeneste »af væsen og i alle henseender politisk«, og præsterne i at se sig som lægfolk, ude af den gejstlige sfære og anbragt i den verdslige, profane virkelighed; vejen frem er vidt forskelligartede små basismenigheder, hvor parterne kan finde deres identitet og i fælles mission lægge krop til kærlighedens tjeneste; basismenighederne har fremtiden for sig og deres fællesskab vil snart være det blivende i storbyernes sognemenigheder (KD 25/9, Mission 116 jfr. her 1976 338).

De hjemlige missionselskaber høstede på Roskilde-mødet skarp kritik for deres a-politiske orientering om verden ude (KD 27/1). Og Nairobi-mødet (1976 339) fandt Aagaard gråt og tamt, dog heldigvis ikke i pagt med tidens højredrejning, for her videreførtes Verdensrådets samfundskritik og dets politiske opgave samtidig med, at mødet bekræftede kirkens missionsopgave (KD 24/2 jfr. 10/2 og 14/2).

Aagaard planlagde et center, hvor nyreligiositetens ofre kunne få hjælp, og søgte det lutherske Verdensforbund om penge dertil (KD 23/11 jfr. her 1976 339f.). Dette og brugen af resultater fra et forskningsprojekt om nyreligiositeten ved Århus Universitet, førte til fornyede angreb på »hans systematisk folkekirkenedbrydende arbejde« (Langballe JyPo 30/10ff. jfr. her 1976 328), noget som FP måtte spørge hele 2 ministre ud om i Folketinget (Ft 10/11 1418ff.). Aagaard mødte andre modangreb. Scientology-bevægelsen, der forgæves havde søgt kirkeministeriet om at blive anerkendt som trossamfund, bebudede sagsanlæg mod ham for injurier (KD 13/1 77 jfr. DKt 1977 20, KD 8/4, 17/5, 25/11 og 7/1 77). Det energiske Transcendental Meditation afviste, at det fremmede bestemte religiøse holdninger, ved sin teknik ville man hos den enkelte fremme individualiteten og helhedsopfattelsen – hjælpe til at skønne rigtigere og tolerant at fordømme mindre (KD 30/6 og 20/10 75 og WA 19/3: 15.000 har lært TM, især de sidste 3-4 år, jfr. her 1976 339).

Er vi ved at misbruge Luthers to-regimentlære stik imod dens sigte, ved alene at fastholde dens skelnen mellem evangelium og politik mens vi glemmer den sammenhæng derimellem, som den også gør gældende, når fornuften idag bruger læren til sine egne formål, og når det verdslige regimente modsat Luthers tid er blevet helt autonomt, overvejede professor Theodor Jørgensen. Men det er nødvendigt at fastholde begge dens bestanddele, og det åndelige regimente må være det verdslige regimentes kritiske samvittighed; evangeliets forkyndelse vil konkretiseres i menneskelige forhold, derom var han ikke i tvivl, ellers blev det åndelige regimente til ren inderlighed og kirken blev en institution til fremme af en bestemt gruppes religiøse interesse.

Selv mærkede Theodor Jørgensen problemet i teologiens forhold til filosofi og samfundsvidenskaber, som den i sin selvskabte isolation har svært ved at komme i samtale med⁴⁰.

Vil professor Ole Jensen som før læremesteren K. E. Løgstrup kunne formidle det? Hans optagethed af filosofisk og teologisk at fundere den indsigt og indsats som er bydende nødvendig for at undgå økologiske katastrofer blev ænset af andre end teologer, og de sidste fandt nye udfordringer i hans alternative teologi.

Ole Jensen (1976 339, 1975 256) udvidede Løgstrups analyse af menneskelivet til også at omfatte naturen. Disputatsen »Theologie zwischen Illusion und Restriktion«, fulgt op af flere indlæg, rummede opgør med Herrmann og Bultmann og deres accept af sækulariseringen; her skulle i stedet motiveres en teologi – om Guds skabelse af alt skabt også naturen, som kan bidrage til at fjerne passiv beskuen af, at jorden bruges og slides op – i modsætning til såvel teologiens som også marxismens accept af Vestens handlingsbesættelse og vækstvanvid. »Spontane livsytringer« som harme og fortvivelse skal også have plads, følelserne giver en sandere erkendelse af og holdning til den forstandsskabte krise.

Hjemlig vulgær-sækulariseringsteologi fordømmer forskelsløst al religion og ser ikke, at den økologiske krise tvinger til at skelne mellem, hvad der skal forkastes og hvad der skal bruges. I lutter iver for at bekæmpe gerningsretfærdigheden opgiver man handling, som om »undladelseshandlinger ikke også er gerningsretfærdighed«; gode gerninger er nu en menneskepligt, er de ikke specifikt kristelige så kan det, der er ens menneskepligt også kaldes ens kristenpligt.

Kristendommen indeholder filosofi, forkyndelse og utopi, og den kan ikke standse op, hvor barmhjertigheden som idé skal blive konkret; gør den det, må man spørge om grunden er, at det »gavner det folkekirkelige establishment, præste- og teologstanden«? Den moderne fuldkommenhedslængsel er jo ikke blot selvsk, det er den, dog også mere end det, og den åbner en mulighed mellem heroisk overanstrengelse og fortvivlet resignation. På grund af despekt for naturen sættes kapitalisme som marxisme til side, idet dog den sidste har ret i sin afsløring

af undertrykkelse. Men ifølge Ole Jensen rummer nymarxismen en »ægte dialektisk-teologisk indsigt. Og den bereder den herskende teologi vej ud af nihilismen ved at give den chancen for at skelne mellem selvsikringsbestræbelser og forventninger på livets vegne i den religiøse fuldkommenhedslængsel«⁴¹.

Ikke uventet mødte Ole Jensen i Grundtvigsk Konvent af 1916 beskyldninger for ny-platonisme og Løgstrup-panteisme⁴². Det konvent fik iøvrigt af Vilh. Krarup at høre, at Søren Kierkegaard repræsenterer den sande folkelighed og ikke teoretikeren Grundtvig, som er og bliver i bund og grund ufolkelig (KD 8/9).

3. Af foreninger og institutioner syner Indre Mission mest.

Uanset tidens sande åndelige forvirring og mange tyverier af åndelige og evige værdier værner IM sin arv (Kr. Friis KD 15/6ff. jfr. her 1976 340). Det betød bestemt afvisning af, at IMs søndagsskolearbejde skulle indgå som led i en mere folkekirkelig dåbsundervisning, der skulle ikke pilles ved bibelsyn eller arbejdsformål (KD 24/5f.). Det betød også, at en missionær måtte forlade IMs tjeneste, da han mente at måtte være aktiv også i den karismatiske bevægelse (KD 1/5). IM véd, at man må gå imod denne; her prises Herren på en måde, der ikke står tilbage for hedenskabets ekstase, her indføres skel mellem åndsdøbte og ikke-åndsdøbte, ikke mellem troende og vantro, og IM skal virke ind i folkekirken ikke ud af den, som man gør det i den bevægelse, sagde pastor Ørum Jørgensen⁴³.

Efter fornyet spænding fandt IM og KFUM og K sidst på året sammen om en ny samarbejdsaftale, begge parter ville undgå et brud. Den gav IM større aktionsfrihed, idet det står begge parter frit for at tage et arbejde op, hvor det findes nødvendigt, egentligt organiseret arbejde med medlemsskab blev dog forbeholdt KFUM og K⁴⁴.

Da havde provst Sv. Aa. Nielsen med øje for kirkens største fare, den skæbnesvangre højredrejning, beklaget at IM – trods alt (1976 340) – var blevet overvældet af den yderste højrefløj. Han kunne ikke tie til, at IM i frygt for alt nyt ville bevare ved at konservere og ligesom i mistillid til Helligånden afviste åbenhed overfor menneskelivet, tog sin gamle ensretning frem igen, ja ikke undså sig for censur og mistænkeliggørelse. Der kom ingen fornyelse, når man i stedet for selvopgør holdt vældige taler om andres ugudelighed⁴⁵.

Sammen med isolationen i de kristne friskoler undsagde Sv. Aa. Nielsen fundamentalismen på IMs bibelhøjskole (1975 248) og på Menighedsfakultetet og også Kirkelig Samling, der var rykket ud til

højre, så midterfløjen ikke længere kunne være med, og var endt med det helt sekteriske forslag om en viebiskop⁴⁶.

Menighedsfakultetet i Århus melder om fortsat vækst (KD 12/2); også KFS ekspanderer trods pengemangel og oplevede »lidt af et gennembrud« i den københavnske studenterverden⁴⁷. Undervejs var man sig bevidst faren for, at »højrefløjen kan slide sig op i indbyrdes diskussion og kappestrid om at være mest rettroende«, mens de mange uomvendte forsømmes⁴⁸.

Vilkårene udefra eller egen lyst fører til omstillingsprocesser flere steder. Som andre har de folkekirkeligt opbyggede foretagender pengesorger, her forstærkes de af statens sparekniv. De socialt engagerede ser opgaver nok, og har lettere ved at samle penge ind, bistandsloven kommer med yderligere lettelser, men betingelserne derfor må overvejes.

Fortsat stigende medlemstal (nu 4.444) vidner om, at Det danske Bibelselskab har forladt en tilbagetrukket plads (her 1971 209). Det skyldes øget oplysning, dels udfra etablerede stiftsudvalg, dels aktivitet med bibeludstillinger, men også Seidelinernes oversættelse (nu 115.000 expl. jfr. 1975 246). Selskabet føler sig stærkt forpligtet på internationalt plan, og herhjemme må det overtage opgaver, som staten før har bekostet. Først gjaldt det at komme igang med en ny oversættelse af det gamle Testamente og sidst udgivelsen af en endnu mere påkrævet oversættelse heraf på grønlandsk (om G.T. årbøger 1970, 1974ff.; om ny retskrivning på Grønland, som gør Bibelen ulæselig for unge, og den 100 år gamle oversættelse af G.T. årbog 1976; reaktionerne på ministeriets afslag årbøger 1975 og 1976). Statens holdning førte til den kommentar: Det er fortvivlende at leve i et land, der vitterligt har en folkekirke, men også et kirkeministerium, der fører folkekirken i munden uden i praksis at realisere den (Theodor Jørgensen KD 23/9).

Økonomien tvang Kirkefondet til selvbesindelse, for det er til at samle ind til kirkebyggeri (d.v.s. den konsulenttjeneste, som det finder bør dækkes af det offentlige, udgifter til stadig flere vandrekirker og opførelsen af menighedslokaler), men det kniber at vinde gehør for det menighedsdannende arbejde. Men vægten skal lægges »ligeligt« på begge felter, blev konklusionen i 1976. Grundene til vanskelighederne så nogle deri, at der var behov for større bredde, andre fandt at man havde tabt sin profil, var for lidt påtrængende og var endt i en mudret folkekirkelighed (årbøger 75 og 76, KD 10/11f. 1975 jfr. her 1971 210).

Fondet er bestandig med i forhandlinger om en kirkelig voksenundervisning, og for i sognene at få stillinger dertil og til diakonalt arbejde, tillige ivres der for at få kirken til at fungere i erhvervslivet bl.a. gennem milieupræster (årbøger 1973-76, »uddrag af en debat« 22, 26 jfr. her 1975 236, 1974 200 og 1973 279). Forsøg i nogle sogne med en »Aktion ansvar« fandt man så lovende, at man mente flere sogne burde være med, det vidste man dog, at flere store bysogne ikke mere havde

kræfter til at tage en sådan menighedsopgave op (årbog 1976 47 og 61, årbøger 1974-75, KD 23/2 72, 17/3 73, Episkopet 1/74). Økonomien har bremset studiearbejdet med sogn og samfund, med social- og arbejdsetik og med gudstjenestefornylelse, men det skal fortsættes. En foreløbig konklusion herfra lød: Det er blevet os klart, at det ikke længere er nok at hjælpe enkelt-mennesker, men der må også på nationalt og internationalt plan gribes ind mod uretfærdige og umenneskelige strukturer (Jørgen Fabricius årbog 1976 45 jfr. årbog 1974 51).

Indenlandsk Sømandsmission glæder sig over, at kredsene kan bære arbejdet oppe. Det lettes af, at udviklingen i søfarten bevirker, at sømandshjem i Syd-Danmark kan undværes, men penge skal der til, også fordi der efter ønske derfor er oprettet 5 hjem i Grønland (årsberetninger 70/71 og 75/76, KD 9/8 og 25/8 73 samt 4/9 jfr. her 1971 208).

Dansk Sømandskirke i fremmede Havne kunne en tid glæde sig over at have de fornødne præster og penge, for statstilskuddet voksede til over halvdelen af udgifterne (KD 20/9 71, 18/9 72 jfr. her 1971 208). Man kan forstå, at staten nu sparer, men føler sig hårdt ramt, når 2 af 10 præstestillinger må nedlægges. Staten kan spare sømandskirken ihjel, hed det, og vi må uden frygt for yderligere nedskæringer kunne bruge præsterne og tilskuddet, hvor vi mener at behovet er størst. Det er fristende at overlade staten opgaven – forpligtelsen er jo folkekirkens (Havnen 5/71) – men statsinstitutioner er upersonlige, ligesom privat indsats er et sundhedstegn (Havnen 5/75 og nr. 1 og 4, KD 6/9 og 8/9 75); et spørgsmål her er også, hvorfra afløserne i kredsene kommer (KD 17/9 73).

Dansk Kirke i Udlandet (hvis organ benævnes DKH) har forlængst i en ny formålsparagraf udtalt sin folkekirkelighed (KD 14/1 71, DKH 4f/72). Længe drøftedes målsætningen, for dansk kirkeliv ude er noget foreløbigt, og som kirkesprog er dansk mange steder på vej ud (DKH 5/71, 5/72 og 4/74, KD 10/9 73 jfr. KD 5/9 72 og 23/1 75, BeT 9/9 73), det endte med et: DKU skal ikke fremme assimileringen, men heller ikke bevidst bremse den (DKH 4/75). En opgave er at få hjemmearbejdet decentraliseret, også for at komme væk fra sædvanen med store underskud (DKH 3f./75 jfr. her 1971 208), hvad ikke lettes ved, at statsstøtten beskæres. Det letter at arbejdssteder og arbejdsstaben reduceres, når det da sker som i Argentina fordi man indser nødvendigheden af assimilation og vil klare sig selv (DKH 4/75), men nye behov melder sig, længe er der talt om betjeningen af turister og udlandsdanskere, især i Spanien, men sidst også i EF-hovedstæderne, og i Bruxelles kom man igang (DKH 4/74, 4/75 og 5/76).

Ifølge en ny kgl. anordning af 10/3 fik sekretæren i det præsteløse Göteborg tilladelse til at forrette dåb og nadver (Havnen 84, DKH nr. 5: Sig så ikke at folkekirken er uden fleksibilitet, jfr. PrfBl 725). Det fik Kirkelig Samling til at tale om underminering af præsteembedet; Bibelen, bekendelserne og den apostolske ordning skal altså bare »vige for livet« (KiInf 93, re-f 60, 85).

Også i Sydslesvig havde staten betinget sig, at præstestillingerne reduceres af hensyn til præstemangelen (DKH 4/73, 4f/74 jfr. KD 22/3 73 om Dorte Bennedsens stop for en stor generel plan). 1972 vedtog Dansk Kirke i Sydslesvig en ordning med medlemsbidrag, og ikke »udelukkende forgæves«, den vinder frem men ikke uden modsigelser, og vejen til selvunderhold er lang, erkender man; der må også advarsler til mod at folk udmelder sig af den tyske kirke og går ind i den danske for at spare kirkeskat (DKH 4/76, FIA 16/2, 3/12 og 13/12 74 samt 15/2, 20/2, 10/5,

25/5 og 30/11 75). Med glæde meldes herfra om rolige, folkekirkelige forhold, dog ledsages glæden af undren over at mange dansksindede sydslesvigere ikke også tilslutter sig det kirkelige fællesskab (Ingemann Christensen FIA 31/5 73 og 10/5 75 samt 29/5 76 jfr. 16/6, DKH 4/76). Siden overenskomsten hersker der så gode forhold til den tyske landskirke (1970 164).

Kirkens Korshær virker med stor frimodighed, uden tvivl om sin berettigelse. Arbejdet vokser og pengene kommer. På Vesterbro gav ministeriel imødekommenhed endnu en »korshærspræst« til hjælp for arbejdscentralen der, og efterhånden findes der 13 steder i provinsen en slags Sct. Nicolai-tjeneste (KD 21/10 74, 25/10 75, Korshærsbladet 1974 90 og 1975 40 samt 1976 13, 50 jfr. her 1971 209). Vi skal være hvor ingen andre er, altså være et alternativ, sagde formanden Pia Kiørboe (KD 23/10). Også derfor besluttede man sig til at holde 4 institutioner fri af bistandsloven, så man selv helt kan bestemme, og så de ikke ved lovens minimumskrav bliver for fine institutioner (KD 26/10 jfr. her 1976 343). Og derfor måtte man, trods forundring/forargelse, gå ind for Fristaden Christianias ret til at fortsætte (KD 4/12ff. 75 og 7/1, 27/1, 31/1, 11/2; anden forståelse Græsholt og Ole Bertelsen Pol 8/1 og 25/3).

De 2 diakonskoler udvider og har fulde huse, næsten halvdelen af eleverne er kvinder (KD 11/9 73, 22/8 75, Medd. fra Århus Stift 1974 46, IMT 1975 653 jfr. her 1971 209). År for år går antallet af diakonisser ned, diakonisseindvielser hører sjældenhederne til (1975 var der 234 + 198 diakonisser, ca 40% over 70 år). Det gælder at være munter og gøre dagens gerning, så længe det er dag, hed det alligevel, idet det *da* tilføjedes at kristne ikke behøver at spørge om de skal bakke ud, når andre i velfærdssamfundet ideologiserer (Johs. Müller, Skt. Lukas Stiftelses årsbog 70/71ff.).

De 3 vedkommende hospitaler står så som andre private hospitaler i en klemmt situation (1976 343). Private selvejende institutioner kan ikke længere leve højt på offentlige midler, uden at de folkevalgte råd får indflydelse, skrev amtsborgmester H. K. Brinth, som ikke mente, at disse ville forgribe sig på Kolonien Filadelfias særpræg, med mindre dens ledelse lagde op til konfrontation, et andet problem var så at udrede diakonskolens forhold til Filadelfia. Forstander Paul Honoré fandt også, at koloniens egenart anerkendtes fra alle sider, ligesom udgifter til kirke, diakonissehus og diakonskolen medtages blandt de tilskudsberettigede udgifter; der var ikke tale om indblanding i koloniens indre liv, men det offentlige er på vagt overfor åndelige overgreb (årsskrift 76). Diakonissestiftelsen og Skt Lukas Stiftelsen mærker, at kommuner og amtskommuner gør mindre brug af dem, selv om der vises alle mulige hensyn, så er fremtiden usikker; det véd man dog, at man »ikke er ved at blive offer for attentatforsøg eller anden ondsindethed« (årsberetninger 75/76 jfr. KD 19/12 og Korshærsbladet nr. 6).

På anden vis er man vant til at være i forsvarsposition. Vist kan kristne intet gøre uden at risikere at misbruge Jesu navn, men går de sammen for i fællesskab at løse en opgave, som de som tilgivne syndere mener at have fået pålagt, bliver det da ikke ukristeligt ved brugen af adjektivet kristeligt; navnet bruges ikke i hovmod, men i lydlighed og taknemmelighed, og just derfor tager vi ikke æren fra Herren, skrev Diakonissestiftelsens nye forstander H. J. Torkelund, ansat for at »forme en nutidig kirkelig og diakonal uddannelse«. Han fortsatte: Nogle kristne holder sig borte fra verden, den identificerer andre sig med; for ikke at blive de første lig

lever de stik modsat for at bevare den rene tro og gør det til en ideologi, at de ikke vil være ideologer, men et kristen-menneske har vel sin frihed, uanset andres meninger og alle mulige bimotiver (Diakonissestiftelsens årbog 73/74 jfr. Erh. Jørgensen s.st. 70/71).

Her holder man liv i tanken om sognemedhjælpere og vil ikke lade sig nøje med officielle afslag, hvorfor ikke kalde på offervilje og begynde, hvor der er brug for sognemedhjælpere, »så vist som en levende kirke ikke blot skal være en ramme om forkyndelsen, men også »et trosfællesskab« der handler sammen som en konsekvens af at have hørt evangeliet«, skrev Johs. Müller (Skt. Lukas Stiftelsens årbog 75/76). – Noget nyt var Diakonissestiftelsens indbydelse til unge, om mod et beskedent vederlag i et »diakoni-år« at tage meningsfyldt arbejde op, fortrinsvis uløste opgaver; efterhånden var 21 kirkelige institutioner med og man hentede 1975-76 erfaringer, der opmuntrer til at fortsætte (årbog 74/75ff., KD 16/1, 21/5 og 16/8 75 samt 15/5 76).

Kristeligt Dagblad er i vane med at leve livet farligt. 1,2 millioner indsamlet hjælp ikke længe som følge af aftalebrud om trykningen (KD 3/6 72, 30/5 73 og 29/11 74 jfr. her 1972 249), tillige svigtede annoncetilgangen og abonnenttallet dalede trods alle fremstød (1971 16.500 – 1974 15.600). Statsstøtte kunne man ikke vente på, og i 1975 skulle der skaffes 1.7 mill. og 2.500 nye abonnenter, pengene kom og $\frac{2}{3}$ af abonnenterne (KD 26/4ff. 29/5, 13/9 1975 og 2/1 og 12/3; appel til kirkelige foreninger bl.a. IMT 1975 621). Trods et abonnenttal på ca 17.000 måtte man i 1976 atter bede læserne om mere end 1 million og fik det, men alene flere abonnenter kan sikre bladets fremtid (KD 24/4, 28/5 og 3/12: 1600 nye abonnenter).

Undervejs blev 200 kr., bevilliget af et menighedsråd, en principsag om rådighedsbeløbets anvendelse (Kjær Pedersen Pol 2/8, 11/11 75 jfr. bl.a. KD 21/11 75 Hskbl 51, 198). Det, som også indsamlinger i kirkerne er ulovligt, det er ikke et kirkeligt formål sagde ministeren i folketinget på trods af Johan Nielsen (S), og FP var enigt heri, ellers endte det med, at der også samles ind til KrF (Ft 3/12 75 2524 jfr. KD 24/4: Klage over kirkekoncert til fordel for KD). Heller ikke udvalget om kirkers brug fandt grund til at ændre bestemmelserne om indsamlinger i kirkerne (Betænkning nr. 769).

Kristelig Litterforening fik nye drøje hug fra Centrum-Demokraterne (1976 note 6) og afviste påny CDs invitationer til samarbejde (Pol 4/3, KD 9/3, 27/3, 3/4, 22/4, 24/9, 21/10). I Folketinget fik KLF at høre af Erhard Jacobsen om radiorådsflertallets politiske misbrug, det stod endog sammen med kommunisterne om at undertrykke hans kritik (Folketingsårbog 75/76 506). Der skal kritiseres med rimelighed, hævdede pastor Svend Aage Olsen, der fandt grund til glæde over de kirkelige udsendelser, ungdomsudsendelserne var dog stadig »renset for alt kristeligt« (KD 19/2, 2/8f., 24/9). CDs kritik var dog ikke uden virkning blandt KLFs medlemmer (bl.a. KD 12/6, 21/6 og Pol 4/6 om ungdomsoprør).

Kristeligt Folkeparti oplevede endnu et år med indre harmoni (landsmødet KD 15/5 jfr. her 1976 note 76). Opinionsundersøgelser og et lidt dalende medlemstal tyder dog på at vælgere som medlemmer er mere borgerligt indstillede end folketingsgruppen (således KD 27/8; Gallup og Observa se BeT 3/10, JyPo 19/9; i »Vælgere i 70'erne« vurderes tilslutningen: KrF har meget bred tilslutning, dog er

arbejderne underrepræsenteret, landmænd og middelklassen overrepræsenteret, der var overvægt af ældre og af kvinder samt af folk på landet). I ønsket om at sætte »landets interesser over partiets« (Jens Møller KD 4/8) indgik det i august og igen i december forlig med regeringen (dog ikke altid lige ivrigt, om ultimatum til Anker Jørgensen se dagspressen 27/11ff. især Information 1/12). Samtidig rørte det ved sine mærkesager⁴⁹, mens det måtte høre meget af sine næreste venner for politisk studehandel. En utryghedsfølelse er ved at brede sig, støtten til Tvindseminariet (mod at undgå nedskæringer på seminarierne i Nr. Nissum og Herning?) er et forrædderi mod KrFs eksistensgrundlag, skrev pastor Niels E. Rosendal. Den støtte er bestemt af, at KrF går ind for retten til at oprette og drive skoler med åndeligt eller ideologisk særpræg, lød svaret (KD 1/7, 5/7, 16/7, 4/8, 14/8 jfr. 19/6). Sidst på året, hvor et valg var en nærliggende mulighed, kom KrF med et forslag om ophævelse af den frie abort (Ft 15/12 3195, Till. A 2727). KD bemærkede: Gavner det sagen at indkassere et nyt nederlag her (leder 16/12).

Partiets »blasfemiske misbrug af kristennavnet« for sin rent borgerlige politik var belastende for folkekirken, skrev domprovst Jørgen Bøgh, som erfarede, at unge melder sig ud »i bølger, som synes at følge politiske begivenheder i vid udstrækning«⁵⁰.

Der kom ikke nogen folkekirke-aktion for at få Jens Jørgen Thorsen anklaget for blasfemi. Efter bispemødet i januar kaldte Ole Bertelsen støtten for absurd, når staten ellers viser folkekirken en vis solidaritet; efter bispens mening burde blasfemi-paragraffen fjernes, hvis rigsadvokaten fandt den uanvendelig her (Pol 8/1 jfr. her 1976 note 73 og 1974 226). Den katolske biskop Hans Martensen, fra folkekirken fulgt af Henning Høirup og Henrik Christiansen, ville dog have prøvet anvendeligheden af den paragraf (KD 16/1, 27/1, 12/3 jfr. 31/12 75). Da rigsadvokaten meget nølende bestemte sig for ikke at rejse tiltale (KD 3/1, 30/6) havde den side af sagen tabt offentlighedens bevågenhed.

Kulturministeriet bestemte sig, støttet af kammeradvokaten, for at der ikke skulle udbetales penge til filmprojektet, fordi det krænkede evangelisternes ophavsrettigheder⁵¹. Den umulige afgørelse afklarer intet, det er nærmest en politisk manøvre, der øger uklarheden, skrev Kristeligt Dagblad⁵².

Nye normer synes at hævde sig smukt. 150.000 par eller 11-12% lever nu papirløst, de fleste er unge og bor i byerne; det skyldes hos nogle oprør mod det konventionelle og modstand mod ydre garantier, der kvæler personlige tillidsforhold, mens andre tænkte på at gifte sig senere⁵³. Det gav anledning til flere og mere nuancerede overvejelser. Det er letkøbt at tale om uansvarlighed eller manglende moral, skrev Kristeligt Dagblad for at spørge om, hvad samfundet skal foretage sig for ikke at prisgive ægteskabet som juridisk ordning (leder 3/9 jfr. her

1974 225). Da havde Nordisk Råd bestemt sig for ved nordisk samarbejde at finde frem til en løsning på papirløsheden (Pol 4/3).

Fødselstallet falder, man skal 100 år tilbage for at finde lavere tal, og det er noget som får alvorlige konsekvenser for samfundet, hed det. Samtidig oplystes det, at aborttallet var faldet kendeligt (BeT 14/11). Det forbavser, skrev Kristeligt Dagblad og konstaterede, at abort altså ikke i praksis bruges som fødselsbegrænsning (leder 16/11 jfr. her 1976 note 69).

Folk står i kø hos foreningen »Mit livstestamente – retten til en værdig død«. Og sammen med Almindelig dansk Lægeforening gik foreningen til justitsministeren for at få afklaret, om læger må imødekomme (forud) udtalte ønsker om at indstille videre behandling, hvor der er tale om håbløs sygdom (BeT 24/10, Pol 25/10). I så fald er det i orden, sagde medicinaldirektør Søren K. Sørensen, men det overvejede ministeren nu nærmere (BeT 7/11, WA 3/12 jfr. her 1976 343).

V. Ydre mission

Mission drejer sig ikke blot om fremmede lande, men også om medansvar for vort eget lands åndelige situation, vidste flere⁵⁴. Kontaktarbejdet blandt nyreligiøse blev dog trappet ned, de fleste missionsselskaber – påvirket af angrebene (1976 339) ? – fandt, at den indsats påhvilede de lokale menigheder, mens de ville holde sig til det oplysningsarbejde, hvor de havde særlige forudsætninger; 2 selskaber havde så svært ved at lade noget falde, som alle gentagne gange havde kaldt en klar missionsopgave⁵⁵.

Velkendte træk er fald i antallet af YM-kredse, og at også 1976 sluttedes med et enormt slid for at få de sidste penge hjem (1975 257ff.). Det er stadig pengene, der begrænser mulighederne ude, ikke de politiske forhold dér eller de nye kirker. Et nyt træk var, at der nu findes stiftsudvalg for ydre mission i alle stifter, hvor bisperne er med; udvalgene har allerede bevirket at oplysningen om ydre mission er blevet bedre, mener man⁵⁶.

Så længe vi har private selskaber bruges kræfterne på at appellere til godgørenhed og på at »markedsføre« egne projekter »ud fra en teologisk og missionsteoretisk model, der ... må anses for forældet«, skrev DMSs generalsekretær C. C. Jessen, og det går ud over den fælles opgave, at forkynde evangeliet og placere mission som et

naturligt led i enhver menigheds liv, for fremtidsmission er jo kirkemission (KD 5/11 jfr. 18/3). Jessen vidste, at der er lang vej igen, for end ikke præsteforeningen føler sig kaldet til at fremme udviklingen; den klamrer sig til en forældet struktur, som det er sværere og sværere at tro på, i stedet for at udvikle nye former for det kirkelige embede. Heller ikke med hensyn til sammenslutningen af missionsselskaber var han for optimistisk⁵⁷.

Andre henter nye tanker hjem udefra, om at undgå fremmedgørelsen af dem, der bliver kristne, ved at sætte ind på at vinde hele stammer og kulturer – og om at flytte indsatsen til de forsømte storbyer fra de primitive arbejdsområder, som nu prioriteres højest af selskaberne, måske for at de kan opvise hurtigere resultater⁵⁸. Andre end kirkens højrefløj går i rette med selskaberne. Af hensyn til gaverne fortier de i beretningerne udefra, at en liberal udviklingsforståelse med vægtlæggen på økonomisk vækst reelt skaber underudvikling, sagde Johs. Aagaard, som vidste, at følgen var at unge trænges bort fra mission (KD 27/1).

Og dog, C. C. Jessen havde skrevet: Der må informeres om mission, så den sættes ind i den samfundsmæssige sammenhæng, som den ikke kan løsrives fra (DMS årbog 1975 13). Jessen fortsatte: Kristne kan ikke skille ord og handling ad, og vor politiske fremtoning kan ikke skilles fra den opgave, vi er sat til. Missionærerne ude må være solidariske med det samfund, de sættes ind i⁵⁹.

Vi må spørge om kristne ikke stadig gør sig skyldige i væsentligst at holde på det bestående og søger at afhjælpe den værste nød, skrev professor N. H. Sørensen for bl.a. at spørge: Er revolution idag ikke i mangfoldige egne af kloden »den eneste farbare vej mod virkelig bedre tilstande?« Kan kristne så deltage i oprør? Det er yderst svært at svare herpå, og svaret må vel blive radikalt forskelligt de forskellige steder, mente Sørensen (DMS årbog 21ff.).

[1] Orientering fra Københavns statistiske Kontor 1/1977 har i stedet for »Nordøstsjælland« som arbejdsgrundlag en »Hovedstadsregion«, omfattende også dele af Roskilde stift. Da der i København-Frederiksberg i 1974 navngaves 2856 børn og fødtes 10.150 mod 2684 og 9748 i 1975, så er væksten især sket i den øvrige region. I København og Helsingør stifter »genindtrådte« (1976 note 2) 457 mod 421 i 1974. Danmarks statistik arbejdede videre med 1974-tallene fra hele landet (1976 327), det gav nyt om fordelingen blandt de udrådte: Ude var godt 2% flere mænd end kvinder, i de større byområder 3-4% flere, de unge var da i overvægt, men nok mindre end antaget (Stat. Efterretninger 4/1977 jfr. her 1971 178 og Undersøgelser fra Kbhvn.s stat. Kontor nr. 1). Den »katastrofale« dødsprocent

vidner om, at »hele grundlaget for folkekirken er ved at skride«, fandt pastor Bent Honoré (radioen 20/3), hvorfor han i Folketinget spurgte kirkeministeren om, hvilke overvejelser han gjorde sig derom. Denne svarede, at folkekirkens forkyndelse og »den kirkelige undervisning« har gode kår, det må være op til præster og menigheder ved forstærket aktivitet at fremme forståelsen for, at forældrene respekterer deres »kirkelige forpligtelse« til at lade børnene døbe (Ft 31/3 8034). Så udeblev den forespørgselsdebat, som Honoré havde antydnet ville komme, hvis ministeren kneb uden om (KD 26/3 jfr. lederen 24/3).

[2] Norman Svendsen BeT 6/6, DKliv 159, Karen Horsens KD 8/9 og BeT 2/1 77, hvor J. Hvidt tillige vidste, at »folk ikke føler en pind over for kirken«, jfr. her 1974 200 og K. C. Holm 1976 329. »Ingen skal påtrykkes nogen bestemt moral eller idéverden«, men børnene skal med tiden selv tage stilling, sagde Inge Levin (BeT 14/4 jfr. Bløndal Bengtsson BeT 27/6), mens stud. med. Chr. Borup kom med den generelle bemærkning: »Flere og flere unge føder ikke børn, fordi de synes verden ikke egner sig til det, og fordi de er usikre over for børneopdragelsen« (BeT 4/7). Per Salomonsens disputats (1972 220) kom i nyt oplag og oplevede at møde påskønnelse som en god hjælp til daglig præstegerning, fordi den indfører i folkets skjulte tankegange (Riemann DKt 58). Redaktør Hjalmar Havelund lakkede i en lang interviews-serie, »En mening med livet« store som jævne folk til også at tale om deres tro og forhold til folkekirken, se især BeT 1/6 75 og 1/2, 13/6, 27/6, 19/9, 24/10.

[3] Jfr. DKliv 158, 100 og her 1976 328. Forud havde biskop Johs. W. Jacobsen skønnet, at næppe færre går i kirke end forhen, men færre går hver søndag (IMT 1975 639 og Niels Thomsen Hskbl 1975 99), og i kirken er salmesangen blevet svagere de sidste år, forekom det biskop Kvist (RoSt 5). På grundlag af undersøgelsen kan der ikke fældes en generel dom om folks eller ungdommens holdning mente Riemann for samtidig at skrive: For de unge eksisterer folkekirken ikke, den er afskrevet som forældet og passé, og dog har kristendommen næppe mistet taget i de unge (DKt 306 jfr. Bork Hansen KD 12/11 og bl.a. her Hans Kvist 1972 219). Pastor Niels Højlund vurderede: Der er ikke nu en forbindelse mellem kirken og de nye, meget store sociale vækstlag som den vækkelserne havde til datidens sociale vækstlag; folkeligt er der »i allerhøjeste grad årsag til bekymring«, vi mangler det folkelige fællesskab, som må være der for at evangeliets tale kan høres, og »på dette område er landsognskirken lige så ilde faren som bysognskirken« (DKt 262 jfr. 592).

[4] Burgdorf indbød til konference om kristendomsundervisningens fremtid, referat herfra blev udgivet og citeres i det flg. »Uddrag af en debat«. KF fortsatte med at anklage KrF for medansvaret for skoleloven, KD 8/3, 11/3, 13/3, 20/3 og 28/8 jfr. her 1976 330.

[5] Bl.a. religionslærerforeningens afgående formand, Henning Fogde (Relgl nr. 4) som den nye formand, skoleinspektør Rechendorff (Lovens klarhed var en god begyndelse, Folkeskolen 1826) og Norman Svendsen »Uddrag af en debat« 11, samt Knud Karre KD 7/1 77.

[6] Tidl. brug af Gallups tal fra 1972 (om at 78% ønsker den undervisning opretholdt, jfr. 1973 270) se her 1974 204 og 1976 note 25, nu bl.a. Kr. Friis KD 17/6, Brøndbjerg KD 20/7, Norman Svendsen »Uddrag af en debat« 12. Overset var Observaundersøgelsen samme år, der viste, at folk her ønsker kundskabs-

meddelelse eller neutral undervisning (1973 268) og at det med fagtrængselen i praksis havde vist sig vanskeligt at skaffe faget timer (1973 270).

[7] KD 28/1ff. Relgl nr. 1, 2 og 4, KiInf 44 og her 1976 note 25 om henvendelser og resultater, bl.a. 8 timer i København, Farum og Roskilde, 9 i Århus (uanset bisp, præster og menighedsråd), 10 timer i Odense og Holstebro og mere i Frederikshavn og Struer. I København fik biskoppen til svar, at afgørelsen var truffet efter at der var indhentet udtalelser fra skolerne og afholdt et fælles møde, hvor kun én kritiserede nedskæringen; tilsv. i Hvidovre »Uddrag af en debat« 23, MrBl 153.

[8] Relgl nr. 4 og 3, Folkeskolen 1826 samt Relgl 1/1977 med K. Langes kritik også af de enormt krævende ting om fremmede religioner og andre livsanskuelser, som bydes eleverne.

[9] Det drejer sig om, hvorvidt der skal undervises i »eksperternes« eller den evangelisk-lutherske kristendom, KiInf 1975 70, 97, 108 og s.st. 15, 58, 69ff.: De centrale led dissekeres ved den historisk-kritiske metode og ved problemcentreret undervisning omfunktioneres kristendommen af humanistisk, demokratisk ideologi. Jfr. Relgl nr. 3-4, re-f 77, KD 3/6.

[10] KD 14/6, 17/8, 21/9, BeT 14/10, KD 6/8 (Viggo Land: Selvfølgelig vil stoffet engagere) og RoSt 171 (Herluf Eriksen: Det centrale udelades ikke men anskues på en ny måde) samt advarslen til aktivister mod at rejse »religionskrig« på grund af fagets nye status som kundskabsfag (Thestrup Pedersen »Dåb og dåbsundervisning i folkekirken« 38) contra »Alternativet«s folk: Med en iboende forkyndelse kan faget ikke ligestilles med andre fag (Bonnievie KD 9/9, 25/10, KiInf 73 jfr. 114), og nok er børnene værnet mod autoritær indoktrinering, men påvirkning er legitimt, hverken forbudt eller udelukket (Riisgaard re-f 83).

[11] JyPo 5/3, KD 5/3ff. med forklaringen på anvendelsen, at de 2 bøger er saglige og relevante, en »rimelig modvægt mod den traditionelle Jesus-mytte«.

[12] BT 1/11, KD 3/11ff. og Rechendorff: Dette breder sig næppe, men sker det, må sagen tages op KD 4/11, Relgl 1/1977 jfr. her 1976 331.

[13] Ft 3/11 1196, svar til Gerda Møller.

[14] Ft 17/11 1715; Haaber genoptog – i konkurrence med Gerda Møller – Vs kritik af ministeren (1976 note 19), nu for fejlagtigt at oplyse, at der ikke skal føres tilsyn med, at der finder undervisning sted af de børn der fritages i skolen. Det er der ingen hjemmel til, svarede ministeren. Jfr. KD 25/11 om krav om samråd i undervisningsudvalget og ministerens slutreplik KD 10/12.

[15] Pol 10/3, 15/3 og Folketingsårbog 75/76 294 om det af andre grunde forkastede lovforslag. Ændringen her opretholdes i Ritt Bjerregaards genfremsatte forslag, Ft 4/11 1254.

[16] BeT 18/1 med udtalelser af John Iversen, Undervisningsministeriet: Folkeskolen er ikke blevet dårligere, men forældrene er blevet mere bevidste i skoleforholdet, det er da noget positivt og kravene til skolen skærpes, når tiltroen til autoriteterne tager af. Jfr. Pol. 27/11: For hver 20 elever i 1.-7. klasse går et barn i privatskole.

[17] KD 21/12: 1969-74 var 26 nye friskoler oprettet og 23 nedlagt. Om etablering af skoler se KD 15/1, 26/2 og 6/3 75 (basis, at hele Bibelen er Guds inspirerende og troværdige ord), KD 24/2, 7/9, 15/10 samt 27/1, 6/5 og 25/6 (det gælder ikke blot kristendomsundervisningen, men også seksualundervisningen,

disciplin og flere kundskaber); gymnasieplaner KD 8/2, 3/3, 7/7, 5/8, 16/9 (81 elever), 26/9, jfr. Pol 29/7.

[18] pro-fide nr. 1 og 6, KiInf 41f. IMT 189, 288, 665.

[19] Det er faneflugt, så længe vi har en folkeskole med kristendomsundervisning; man vil værne børnene men spærrer dem inde i en Ghetto, Jørgen Larsen »Uddrag af en debat« 29.

[20] Om henvendelse fra præster efter skiforhandlinger i Langå kommune, Burgdorfs iver og vilkårene andre steder, se KD 18/6, 10/7, 22/7, 6/11, Pol 19/7, 22/7, BeT 22/7 samt Poul Dam om vigtigheden af, at præster får større pædagogiske færdigheder, Pol 21/7. Jfr. her 1975 239 og 1976 332.

[21] Præsteforeningen: Der er »stærkt behov« for en pædagog ved præstehøj-skolen (PrfBl 254), KFUM og K sagde også: Vi har konstateret »et stort udækket behov for undervisning og oplæring af de barnedøbte« (KD 31/5, 24/9); Løgumkloster-planerne pressemedd. 14/7, Vestkysten 20/7 24/7, Episkopet nr 3-4, DKt 515 og »Uddrag af en debat« 15 samt Norman Svendsen om »grundtvigsk-tidshvervsk benspænd«, DKliv 162.

[22] Bl.a. KD 27/2f. 13/10, Kirkefondets årbog 1974 42, »Uddrag af en debat« 16, KFUM og Ks Lederbladet nr. 1. Jfr. her 1975 236.

[23] Valgmenighedspræst Jørgen Schultz var af bestyrelsen indstillet med 3 stemmer, Gerhard Pedersen med 5 stemmer.

[24] Bl.a. KFUM og Ks Lederbladet nr. 1, KD ledere 7/8, 7/12, idé-politik 9/4, »Uddrag af en debat« 4, 14, 18, 22 (Burgdorf, Norman Svendsen, Paul Honoré, H. V. Højsgaard), Rechendorff KD 21/9, MrBl 190.

[25] »programoplæg 1976«. Landsmødets vedtagelser om kirken findes i 2 brochurer, dels i »En liberal kulturpolitik« og dels i »En liberal politik for det nære samfund«. Riber Jensen citerer (DKt 563) kun den sidste, som taler om at overføre opgaver fra provstiudvalgene til menighedsrådene, evt. ved sognesamråd.

[26] »Fremsyn« særrnr. 25/6; BeT 30/8, Pol 28/11, afstemningen på landsmødet foregik alene ved håndsoprækning og uden stemmeoptælling; »et radikalt principprogram«.

[27] Se især DKliv 129 men også MrBl 148, BeT 4/7.

[28] Ft 2583, 2599 jfr. 21/10 774 og her 1976 note 45. – Poul Dam skosede til den selvbestaltede »menighedsrådsforening«, der repræsenterede en meget lille del af kirkefolket; dette burde Folketinget prøve at høre på anden vis (Ft 2584, 2600). N. C. Lilleør bekrigede foreningen sammen med andre (jfr. Langballe: den er folkekirkens største fare idag, DKt 516) og på dens landsmøde kom det til konfrontation og kampafstemninger om formandens beretning (om Folkekirkeligt Forum« se DKt 172, 574, PrfBl 28, 275, 651, Thv 102, KD 6/4 samt MrBl 157ff. 164). Grundtvigske folk kunne forstå den kamp, men fandt det i det mindste klogt at blive i foreningen og gøre sin indflydelse gældende (Kiilerich DKt 517 jfr. FIA 18/5, MrBl 167 samt her 1976 337).

[29] PrfBl 252, 434 jfr. her 1975 243 contra 1973 278. Modsat året før var »menighedsrådsforeningen« nu for at værne om de små sogne: Tør vi tro, at der er argumentation derfor i det, at storbyerne har få præster og stort lægeforbrug, spurgte Erik Davidsen (MrBl 154f. jfr. her 1976 336).

[30] PrfBl 245, tilsv. biskop Hørup i Medd. fra Århus Stift. Om særuddannelsen skrev Diderichsen: »De uigenkaldeligt sidste prøver vil blive

affoldt januar 1981«. Ialt vil vel 310-325 gennemføre uddannelsen, som foruden at give en række dygtige præster vil få betydning for den teol. uddannelse, ikke mindst ved studievejlederordningen (Viborg Stifts årbog 51ff., KD 13/11 jfr. her 1974 217). – 1976 oprettedes i Syd-Danmark 17 nye embeder (heraf 2 som 3. resid. kapellaner) og 62 embeder blev ledige ved afsked og dødsfald; det modsvarede af 2 nedlagte embeder samt 1 nedlagt valgmenighed, 57 teol. kandidater (22 fra Kbhvn. og 35 fra Århus) og 13, som 1962-loven gav, og 32 efter 1971-loven. Medio okt. havde i Kbhvn. 84 og i Århus 82 påbegyndt det teol. studium.

[31] Ombudsmanden fik sagen forelagt, for – fandt Søren og Vilh. Krarup – biskoppen skulle have taget over og i stedet talt dunder til menigheden, præst og menighed er sat sammen for at holde hinanden ud i gensidig respekt og kærlighed (Thv 48, 52, 50, 73, 131, DKt 246, PrfBl 349 og bl.a. JyPo 25/4, KD 27/4), men ombudsmanden fandt ikke grundlag for at kritisere sagsbehandlingen (KD 23/12). – Divergenser mellem en anden præst og menighedsrådene tilspidsedes i en strid om kirkebønnen, hvor pastor Vivian Dahl umuligt kunne bede for kongehus, regering og »militæret«. Sagen løstes ved, at præsten søgte afsked og sikrede sig at den kom prompte, ved at udmelde sig af den folkekirke, hvor der ikke var plads for venstreorienterede, dagspressen 30/3, KD 1/4, 3/4, 22/4 jfr. Pol leder 31/3: Vi har altså en statskirke, hvad der bør få mange til at overveje, om de ønsker kirken fast forankret i statsligt regie eller gjort til et privat anliggende.

[32] De tænkte på en præsteuddannelse med mere praktik og på stifts-præster til særlige miljøer eller pædagogiske opgaver, KD 16/9ff. Pol 23/9, BeT 26/9, PrfBl 661, 709ff. 772.

[33] Der er i flere år ikke krævet højere løn til de højest gagerede, men med deres forudsætning, indførelse af alm. uddannelsesstøtte, stiller kritikerne krav, som vil sprænge samfundsøkonomien, indvendte L. (KD 21/9, PrfBl 662, 710, 712), som dog forud havde skrevet: I det bestående lønssystem er de højeste lønrammer bestemmende for de lavere (PrfBl 394). Andre kaldte foreningens kritikere for hyklere og talte om forsøg på at tækkes folk, de der synes de får for meget, kan jo give væk af det, ligesom ulighederne udlignes af skatten (KD 28/9, re-f 100), andre huskede at præstemangelen måske var afhjulpel også af ordentlige begynder-lønninger (PrfBl 650).

[34] Bl.a. ved domkirkerne i Kbhvn., Odense, Århus og Ribe, men også Møgeltonder kirke (jfr. KD 20/8 og leder 19/11: Det er samfundsopgaver; FIA 15/10, MrBl 252 og Jørgen Bøgh: Udover de nuværende bevillinger bør der indføres moms-refusion ved kirkerestaureringsarbejder, KD 18/11).

[35] Indirekte oplysning MrBl 155 jfr. her 1974 217.

[36] Solvang kirke i Kbhvn. (med lokaler, der udlånes til private til sammenkomster efter kirkel. handlinger), Bagsværd kirke (her sluttedes 25 års arbejde med et center til ca. 10 mill.), Rønnevang kirke i Tåstrup, Hundige kirke, Nørremarkskirken i Vejle (6 mill.) og ved Århus Gellerup kirke og Ravnsbjergkirken (7 mill.); Helsingør og Køge fik vandrekirker, i Egebæksvang kom der som en begyndelse en kirkedal og i Jerne en midlertidig kirke; udvidet blev bl.a. Sundkirken og Vanløse kirke i Kbhvn. samt Lindehøj kirke i Herlev; protest-aktion mod kirkeudvidelse i Frederikshavn til 2 mill. se KD 5/1 77.

[37] Betænkning nr. 769 jfr. formanden K. C. Holm MrBl 151 og her 1976 336. De 6 i udvalget var nogenlunde enige, dog fandt den tidligere formand for »menig-

hedsrådsforeningen« Knud Frederiksen, at folkekirkens eneste folkevalgte repræsentation ubetinget bør være enerådende over kirkernes brug (72 jfr. KD 27/8). Bortfaldet af præsternes accept ved sognebåndsløsning begrundes med, at de ikke kan undslå sig for øget arbejde, hvor sognene vokser eller ændres (49). Et »notat« i betænkningen viser Dansk Organist- og Kantorsamfunds fremtidige linie og aktuelle ønsker: Ansættelse af kirkemusikalske stiftskonsulenter og delegation af ansvar til kirkemusikerne (73 jfr. om musikloven MrBl 104); om »menighedsrådsforeningen«s fortsatte besvær med den forening, se MrBl 161, 171 jfr. KD 19/5.

[38] Ret tilfredse MrBl 168, 201, 221, Vestkysten 22/10; Kirkens Højre: Sådanne overvejelser skyldes, at kirkerne bruges for lidt til deres egl. formål, KiInf 80, 84 jfr. 41 og re-f 3, 61, 102; andres forståelse for at det indviede, stille rum må værnes, Kirkeligt Centrum KD 16/11, Riemann DKt 158; Lilleør: »Guds ord er det eneste der begrunder, at et folk bygger kirker«, da de skal bruges til forkyndelse, kan mammutprojekter spares og små kirker, ja vandrekirker er nok, Thv 104 jfr. 117, MrBl 157; forslaget får næppe stor praktisk betydning, det vil folks respekt for rummets hellighed nok bremse, Nyt fra Kirkefonden nr 2, DKliv 166; tilfredshed med ny titulatur PrfBl 252, 435. Grundtvigsk modstand mod sognenes nedbrydning KD 21/7, DKt 323, 402, 513 jfr. Falcke og Norman Svendsen om øget fare for konflikter m.m. KD 11/8, DKliv 166 contra KD 3/8.

[39] KiInf 34 jfr. om gudstjenestens restaurering re-f 11 og »Dansk Messebog« samt »Gudstjenesten. Bibelsk baggrund – liturgisk forkyndelse«. På det hold, dog ikke alene dér, fandt man nok en novitet at bekæmpe, bispers godkendelse af brugen af alkoholfri altervin, for Jesu indstiftelse gælder både handlingen og elementerne, re-f 66, 71, KiInf 119 contra Blå Kors KD 18/11.

[40] RoSt 19, 40 jfr. Wienberg og Erik A. Nielsen KD 2/7 contra Riemann: Ansvar har man overfor Gud og sin næste. Næsten kan man mærke og se, men ansvar i global forstand er nonsens, DKt 94 jfr. 514.

[41] Jfr. »I vækstens vold« og tidskriftet Fønix 3ff.; om marxisme og skabelsesteologi, se disputatsen 265 og det helt konkrete: »En socialistisk planøkonomi er – tror jeg – en nødvendig betingelse for at den økologiske krise kan løses«, I vækstens vold 149.

[42] KD 8/9 jfr. Thv 108. Udførligere bedømmelse se bl.a. Fønix 150, PrfBl 165, 181, Hskbl 202, KD 27/1, 10/2ff., 1/10, BeT 8/2 og Peter Kempes nedsabling Pol 10/2, 20/2 jfr. 11/12.

[43] KD 16/6; her afviste Ørum Jørgensen på egne vegne ønskerne om en viebiske-ordning, som ikke vil være mindre folkekirkeopløsende, indføre grader i præsteordinationerne, noget som vil skabe bredere og bredere kløfter. Andre opgav ikke kampen derfor KD 11/5, 23/6 og 26/5: Roesen om mulig divergens mellem ministeriet og biskopperne, jfr. her 1975 250.

[44] 2 missionærer og vist også bestyrelsen mente, at IM selv burde tage fat, for at sikre tilgangen til samfundene, hvor der ikke er noget ungdomsarbejde eller hvor KFUM og K ikke vil samarbejde med IM, IMT 139, KD 17/1, 12/5, 18/6, 7/7, 10/9 (Ørum Jørgensen: Et brud vil være en ulykke), 6/10; aftalen KD 13/10f. og 16/11: KFUM og K er principielt set IMs ungdomsarbejde, men IM er ikke nødt til at sige farvel til sin højrefløj, når det tager sit eget arbejde op, og KFUM og K har også plads til folk udenfor IM. Jfr. her 1976 340, 1975 247, 1974 228 og 1970 162.

Om KFUM og Ks linie se bl.a. KD 14/4, 17/5, 9/12, 14/12.

[45] KD 19/6, 17/7, 27/7, 21/9 og svar fra Friis 21/7f. jfr. Georg S. Geil KD 23/8, IMT 625 samt den tidl. Ålborg-missionær, Alfred Hansen, som fratrådte da han fandt arbejdet dér for stærkt præget af Luthersk Missionsforening og KFS: En større del af de nyansatte missionærer kommer fra missionsforeningens højskole, ikke Haslev, KD 17/8. Ørum Jørgensen havde nok en advarsel: IM kan blive presset til at lukke missionshusene for udsendinge fra hæderkronede missionsforetagender (Det nye år jfr her 1974 234), imens søgte Kirkelig Samling efter ydre-missionsarbejde, som man så sig i stand til at støtte, KiInf 82.

[46] Poul Ulstdal hævdede at KS stod samme sted som for 12 år siden, når det så anderledes ud, skyldtes det enorme skred til venstre i de mellemliggende år. – Sv. Aa. Nielsen svarede: Da var der ikke tilløb til fundamentalisme og vi var absolut afvisende overfor et menighedsfakultet, KiInf 99ff.

[47] pro-fide nr 1, 2, 4 og 6. Jfr. her 1976 340. – Tilbage sidder så Danmarks kristelige Gymnasiasbevægelse med »indre debat og usikkerhed« i »en næsten forgæves kamp med en kras bibelfundamentalisme på den ene side og en forenklet politisering af evangeliet på den anden«, årsskrifter 1975 og 1976 jfr. her 1975 249, 253.

[48] Fl. Kofod Svendsen fortsatte: Det er jo kendt, at her er »nuancer f. eks. med hensyn til kirkesyn, dåbssyn og israelssyn«, pro-fide nr. 1 jfr. folk fra menighedsfakultetet om Dansk Bibelinstitut på vej ind i ren nyrationisme, forklædt som hyperortodoksi, KD 13/10, 18/11.

[49] Forslag om tvungen vejledning af abortsøgende se Folketingsårbog 75/76 340 jfr. s.st. 343 om forslag vedrør. hunde; om Thorsens bog i skolerne se Ft 25/2 6493. I maj var KrF påny nær ved at være med i et borgerligt flertal for indgreb i organisationernes rettigheder, Folketingsårbog 75/76 303ff., BeT 3/5, Pol 6/5 jfr. her 1976 344; andre opgaver var kampen mod spiritusmisbrug og – sammen med andre partier modstand mod nedsættelse af den kriminelle lavalder ved homoseksualitet, der afsluttedes af et forgæves forsøg på at få lovforslaget sendt ud til folkeafstemning (Folketingsårbog 75/76 269, 439 jfr. KD 29/7 og idé-politik 9/4.

[50] Pol 6/5, KD 10/5 og 26/5: Der var kommet en ligeså skarp indsigelse, hvis et venstreorienteret parti gjorde sig skyldig i det misbrug. – Anden kritik af KrF bl.a. Tove Brøndum KD 19/5, Sigfred Pedersen 25/5 og 16/6 samt finansudvalgets formand, Lysholt Hansen: Jeg meldte mig ud af folkekirken, da KrF kom ind i Folketinget, FIA 6/2.

[51] Dagspressen 10/3ff. Kammeradvokaten havde ikke fundet grundlag for en blasfemisag, og ministeriet påtænkte ikke et sagsanlæg ud fra det syn, som det gjorde gældende. Men Thorsen gik til ombudsmanden og blev afvist af ham, KD 11/6

[52] Leder 11/3: Lad os få den paragraf væk. Afgørelsen vakte alm. undren jfr. Pol leder 11/3: Hvad er herefter ikke beskyttet af ophavsrettigheder? Konservativ system med at få filmstøtteleven ændret (Pol 12/3) førte til den fortsættelse: Nu drejer det sig om politisk censur, altså om mere end evangelisternes ophavsret, Pol leder 12/3 jfr. PrfBI 533.

[53] Socialforskningsinstitutets medd. nr. 18; her var tale om en stigning på 50% jfr her 1976 342.

[54] T. eks. Pilgaard Pedersen Under Afrikas sol, C. C. Jessen KD 15/9.

[55] En anden følge var, at efterårskollekten til YM ubeskåret bruges udenfor Danmark, bl.a. Sudan 11/75 og 1/77, Santalposten 86, 144 og opfordringen til DMS fra repræsentantskabet til at intensivere oplysningsarbejdet om nyreligiøsitet, dmbI 1/77. Om indsatsen derimod se KD 20/1 og Eyermanns teser PrfBl 292.

[56] KD 23/11; Henrik Christiansen, formand for missionsrådene, nævnte som næste etape, at udvalgene tager fat på at inspirere og samordne de mange initiativer, som gror frem, så enhver menighed får sagen ind på livet; den sidste etape – hvortil HC nok mente, at der er en bid vej endnu – er, at det lovformeligt fastslås, at information om og tilskyndelse til at tage medansvar for kirkens mission er en selvfølgelig del af folkekirkens hverdag (årsberetning jfr. her 1975 259). Om optagethed hos DMS af ny regionalordning, og i at investere i information og en bedre lederuddannelse, se dmbI nr.1 og 1/77, KD 3/11.

[57] DMS årbog 8ff. Pilgaard Pedersen som Græsholt var betænkelige ved at slå alt i en fælles pulje og slippe forbindelsen til hjemlige missionsvenner og bestemte missionsområder ude, noget andet er, at fælles indsats kan være berettiget (Nyt Synspunkt nr. 2), som i Etiopien, hvor DMS og Sudanmissionen direkte er medengageret i arbejdet, Etiopien 11/75 og nr. 4, Under Afrikas sol 32, dmbI 7/75 jfr. her 1975 258.

[58] Om kirkevækst-tanken se Nyt Synspunkt nr. 1; DMS årbog 12, Nyt Synspunkt nr.2.

[59] Derfor skal folk, som mener at socialisme og kristendom er uforenelige modsætninger, ikke for tiden rejse til Tanzania, dmbI nr. 8 jfr. Etiopien nr. 8 og 1/77.